

STUDIU PRIVIND DIMENSIUNEA DIGITALĂ A VIOLENȚEI ÎMPOTRIVA FEMEILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

STUDIU

PRIVIND DIMENSIUNEA DIGITALĂ A VIOLENȚEI ÎMPOTRIVA FEMEILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Carlotta Rigotti,
PhD (Universitatea din Leiden)

Cu sprijinul
Doinei Ioana Străisteanu

Ianuarie 2024

Ediția în engleză:
*Study on the digital dimension of violence
against women in the Republic of Moldova*

Acest studiu a fost publicat în cadrul
Proiectului „Sprijin în implementarea
Convenției de la Istanbul în Republica
Moldova”. Opiniile exprimate în această
lucrare sunt responsabilitatea autorului
(autorilor) și nu reflectă neapărat în mod
oficial politica Consiliului Europei.

Reproducerea extraselor (până la 500
de cuvinte) este autorizat, cu excepția
comercială scopuri atâta timp cât
integritatea textului este păstrat,
fragmentul nu este folosit din context, nu
oferă incomplet informații sau nu induce
în eroare în alt mod cititorului cu privire la
natura, domeniul sau conținutul a textului.

Textul sursă trebuie să fie întotdeauna
recunoscut după cum urmează
„© Consiliul Europei, anul publicării”.

Toate solicitările privind reproducerea/
traducerea integrală sau parțială a
documentului, ar trebui adresată Direcției
de Comunicare a Consiliului Europei
(F-67075 Strasbourg Cedex sau
publishing@coe.int).

Conceptul și ilustrația copertei:
Promo-Profit SRL, str. Kogalniceanu 76,
Chișinău, Republica Moldova

Fotografii: Consiliul Europei,
©shutterstock.com

Editura Consiliului Europei
F-67075 Strasbourg Cedex
<http://book.coe.int>

© Consiliul Europei, martie 2024

Cuprins

Rezumat	6
Introducere	8
1. Perspective internaționale pentru a înțelege și a aborda dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor	9
1.1 Convenția de la Istanbul și GREVIO	9
1.2 CEDAW și Comitetul acestuia	11
1.3 Raportorul special al ONU privind violența împotriva femeilor, Grupul de lucru al ONU, UN Women și UNFPA.	12
2. Monitorizarea și abordarea dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor în Republica Moldova	15
3. Cadrul Republicii Moldova privind dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor	16
3.1 Prevenirea dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor	16
3.2 Protejarea femeilor împotriva dimensiunii digitale a violenței bazate pe gen	19
3.3 Urmărirea penală a dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor	20
3.4 Coordonarea politicilor pentru abordarea dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor	23
4. Concluzii	26
5. Referințe	30

Rezumat

Acest studiu analizează cadrul național de abordare a dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor din Republica Moldova, în vederea armonizării acestuia la prevederile legale internaționale și standardele politice. Actorii-cheie internaționali, inclusiv GREVIO, Raportorul Special al ONU, Grupul de Lucru al ONU, UN Women și UNFPA, au jucat un rol crucial în abordarea violenței online și a violenței facilitate de tehnologie, influențând inclusiv răspunsul Republicii Moldova.

GREVIO, care are sarcina de a monitoriza punerea în aplicare a Convenției de la Istanbul, recunoaște natura de gen și intersectorială a violenței online și a celei facilitate de tehnologie, subliniind continuitatea acesteia cu violența din viața reală la care sunt supuse femeile de-a lungul vieții lor. De asemenea, acesta clarifică faptul că dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor include un spectru larg de comportamente dăunătoare care se încadrează în definiția generală a violenței împotriva femeilor, în conformitate cu articolul 3 litera (a) din Convenția de la Istanbul, în timp ce Părțile ar trebui să incrimineze violența psihologică, persecutarea și hărțuirea sexuală în spațiul cibernetic în temeiul articolelor 33, 34 și 40 din Convenția de la Istanbul. Referitor la punerea în aplicare a CEDAW, Recomandarea generală nr. 35 (2017) a Comitetului CEDAW extinde obligațiile statelor părți de a aborda dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor, recunoscând aceasta și recomandând măsuri adecvate legislative, politice și de altă natură. Recomandările subliniază, de asemenea, importanța colectării de date și a implicării sectorului privat. Organismele ONU, cum ar fi Raportorul Special al ONU pentru a elimina violența împotriva femeilor, Grupul de Lucru al ONU, UN Women și UNFPA, acționează în mod activ pentru a elimina violența digitală, punând accentul pe legi sensibile la gen, eliminând carențele în materie de colectare de date, sensibilizând societatea și încurajând colaborarea între diferite părți interesate.

Evaluând conformitatea Republicii Moldova cu Convenția de la Istanbul, GREVIO își exprimă îngrijorarea cu privire la inadecvarea răspunsului național pentru a aborda dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor în primul său Raport de evaluare de referință pentru Republica Moldova (2023). Concomitent, UN Women Moldova recunoaște prevalența și importanța violenței online și a violenței facilitate de tehnologie, însă nu sunt specificate acțiuni concrete. Cu toate acestea, entitatea ONU diseminează informații generale pe site-ul său, abordând consultări sigure și strategii de colectare a datelor în timpul pandemiei Covid-19. Pe de altă parte, UNFPA nu numai că recunoaște dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor, ci a lansat, de asemenea, o campanie de sensibilizare socială denumită "bodyright", preluată de Republica Moldova în 2023.

În cadrul național al Republicii Moldova privind abordarea violenței online împotriva femeilor și a celei facilitate de tehnologie, acest studiu identifică carențe în prevenire, evidențiind necesitatea de educație, formare, intervenții preventive și programe de tratament specifice pentru agresori. În acest context, măsurile preventive trebuie să abordeze, de asemenea, normele de internet, misoginismul, discursul de ură și utilizarea toxică a rețelelor sociale, implicând toți utilizatorii digitali, inclusiv bărbații și băieții. În ceea ce privește protecția, Republica Moldova oferă unele servicii de asistență generală și specializate pentru victimele violenței împotriva femeilor și ale violenței domestice, „Telefonul de încredere pentru femei și fete” vizându-le, în mod expres, pe cele afectate de dimensiunea digitală a acesteia. Cu toate acestea, există o lipsă de informații cu privire la dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor, iar serviciile de asistență ar putea să nu răspundă pe deplin nevoilor unice ale victimelor, cum ar fi eliminarea promptă a conținutului intim online. Cadrul penal actual este restrâns, conținând prevederi juridice limitate privind violența psihologică, persecutarea și abuzul sexual bazat pe imagini. Uneori, absența unor dispoziții specifice pentru dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor (de exemplu, asistența și suportul acordat victimelor) impune recurgerea la cadrele mai largi care reglementează infracțiunile sexuale offline. Eforturile de abordare complexă a dimensiunii digitale includ Programul național (2023-2027), care recunoaște carențele existente și se angajează să adopte politici coordonate. În acest sens, înființarea Agenției Naționale pentru Prevenirea și Combaterea Violenței împotriva

Femeilor și îmbunătățirea colectării de date au ca scop creșterea înțelegerii și a intervențiilor specifice. Angajamentul sectorului privat, prin măsuri de reglementare și autoreglementare, ar putea fi, de asemenea, un obiectiv-cheie.

În concluzie, deși Republica Moldova înregistrează progrese în abordarea dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor, totuși persistă curențe. Standardele internaționale și colaborarea sunt esențiale pentru a contura un răspuns național mai amplu și mai eficient. În conformitate cu acestea, studiul evidențiază faptul că interpretarea actuală a violenței online și facilitată de tehnologie împotriva femeilor ca fiind o încălcare a dreptului la viața privată și de familie ar putea să nu reflecte pe deplin experiențele victimelor, sugerând necesitatea unei abordări nuanțate. De asemenea, studiul subliniază importanța cercetării calitative și cantitative pentru a dezvălui natura și impactul acestor prejudicii, oferind o bază pentru reformele juridice și mecanismele de sprijin îmbunătățite. Recomandările-cheie includ dispoziții juridice mai largi, o abordare centrată pe victime și un dialog continuu cu sectorul privat. În cele din urmă, suportul financiar pentru OSC este considerat crucial pentru un răspuns eficient la violența online și facilitată de tehnologie împotriva femeilor.

Introducere

Republica Moldova și-a demonstrat angajamentul față de combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice, în primul rând prin ratificarea Convenției Organizației Națiunilor Unite (ONU) privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor (CEDAW) la 1 iunie 1994 și a Convenției Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (Convenția de la Istanbul) la 31 ianuarie 2022. (GREVIO, 2022). În plus, de când a devenit stat membru al ONU, la 2 martie 1992, Republica Moldova a stabilit relații strânse cu alte mecanisme și organisme internaționale de experți independenți care abordează violența împotriva femeilor. Printre acestea se numără Raportorul Special al ONU pentru violența împotriva femeilor și fetelor, cauzele și consecințele acesteia (Raportorul special al ONU privind violența împotriva femeilor și fetelor), Grupul de lucru al ONU privind discriminarea împotriva femeilor și fetelor (Grupul de lucru al ONU), Entitatea ONU pentru egalitatea de gen și emanciparea femeilor (UN Women) și Agenția ONU pentru sănătate sexuală și reproductivă (UNFPA).

În cadrul monitorizării respectării Convenției de la Istanbul, Grupul de experți pentru acțiuni împotriva violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (GREVIO) a publicat primul său raport de evaluare de referință pentru Republica Moldova în noiembrie 2023 (GREVIO, 2023). În acest raport, GREVIO a salutat angajamentul semnificativ al Republicii Moldova de a combate violența împotriva femeilor și de a pune în aplicare Convenția de la Istanbul. Cu toate acestea, a identificat, de asemenea, un decalaj crucial în cadrul național și de politici, în special în abordarea dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor, și a îndemnat Republica Moldova să elaboreze un set complex și coordonat de politici la nivel de stat, pentru a aborda în mod eficient această manifestare emergentă a violenței bazate pe gen (GREVIO, 2023).

Prevalența dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor este alarmant de răspândită. În 2021, ONU a catalogat violența împotriva femeilor și fetelor drept o „pandemie din umbră”, exacerbată de intensificarea problemei în timpul pandemiei Covid-19, în special, în ceea ce privește violența domestică și abuzul online (UN Women, 2021. *A se vedea și*: GREVIO, 2021). În ultimele decenii, organizațiile internaționale, factorii de decizie politică și cercetătorii s-au angajat activ în a defini, înțelege și evalua această formă de abuz (*A se vedea*: Rigotti, în curs de apariție; Platforma EDVAW, 2022; GREVIO, 2021). Republica Moldova nu face excepție de la această tendință globală, cu o conștientizare și o recunoaștere tot mai mare a dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor în interiorul granițelor sale. În timp ce datele guvernamentale oficiale nu sunt încă disponibile (Ministerul Muncii și Protecției Sociale, 2023), un număr tot mai mare de experți personali captează atenția publicului (Dogaru, 2023), iar unele dintre ele chiar au devenit parte din jurisprudența națională emergentă pe această temă (*de exemplu*, Curtea de Apel Chișinău, dosarul nr. 1r-69/22, 21.11.2022; Curtea de Apel Chișinău, dosar nr. 1r-263/22, 16.05.2023).

În consecință, acest studiu își propune să exploreze dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor în Republica Moldova în contextul cadrelor juridice și politice internaționale relevante. Studiul este compus din cinci secțiuni. În primul rând, acesta începe cu o prezentare generală a conceptualizării violenței online și a celei facilitate de tehnologie împotriva femeilor pe plan internațional. Această explorare se axează pe înțelegerea faptului că dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor face parte dintr-un continuum de forme multiple, interconectate și recurente de violență care afectează femeile atât în mediul online, cât și în viața reală. De asemenea, acest studiu analizează perspectivele diverselor mecanisme și organisme internaționale independente de experți care abordează violența împotriva femeilor și care se angajează într-o colaborare cu Republica Moldova, și anume GREVIO, Comitetul CEDAW, Raportorul Special al ONU pentru VAW, Grupul de Lucru al ONU, UN Women și UNFPA. În al doilea rând, prezintă o analiză succintă a faptului dacă și în ce mod aceste mecanisme și organisme internaționale de experți au monitorizat și evaluat semnificația, prevalența și răspunsul la dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor în Republica Moldova, în cadrul mandatelor lor. A treia secțiune analizează dispozițiile legale cheie, jurisprudența și politicile relevante pentru combaterea dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor în Republica Moldova. După o secțiune de concluzie care rezumă principalele argumente și constatări, studiul prezintă recomandări derivate din analiza juridică. Aceste recomandări au ca scop abordarea provocării tot mai mari a violenței online și facilitate de tehnologie împotriva femeilor în Republica Moldova.

1. Perspective internaționale pentru a înțelege și a aborda dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor

În esență, dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor cuprinde actele de violență facilitate de tehnologiile informației și comunicațiilor (TIC), cum ar fi: smartphone-urile, internetul, rețelele de socializare și dispozitivele de geolocalizare, precum și inteligența artificială (IA). Această formă de abuz vizează, în mod specific, femeile pe baza genului lor sau le afectează în mod disproporționat, reflectând o problemă de lungă durată, care își are rădăcinile în subordonarea socială persistentă a femeilor. De fapt, este strâns legată de formele continue și interconectate de violență de gen pe care femeile le experimentează în viața reală, cu grade diferite de impact influențate de caracteristici individuale, altele decât genul (Rigotti, în curs de apariție). În timp ce Raportorul Special al ONU privind VAW s-a numărat printre pionierii care au identificat dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor în 2018 (OHCHR, 2018), această formă emergentă de abuz a atras rapid atenția altor mecanisme și organisme internaționale de experți. Acestea s-au angajat în eforturi independente și de colaborare pentru a conceptualiza și aborda această problemă în evoluție (Platforma EDVAW, 2022).

În final, este prezentat un scurt rezumat general al modului în care GREVIO, Raportorul Special al ONU privind violența împotriva femeilor, Grupul de Lucru al ONU, UN Women și UNFPA au abordat violența online, facilitată de tehnologie împotriva femeilor. Atenția acordată acestor actori internaționali este determinată de relațiile acestora cu Republica Moldova în abordarea violenței împotriva femeilor, cu speranța de a extinde eforturile lor și în sfera dimensiunii digitale.

1.1 Convenția de la Istanbul și GREVIO

După deschiderea spre semnare la 11 mai 2011, Convenția de la Istanbul a intrat în vigoare la 1 august 2014 și a fost ratificată în prezent de 38 de țări și de Uniunea Europeană.¹ Obiectivul final al acesteia este de a asigura o protecție deplină femeilor și fetelor împotriva tuturor formelor de violență bazată pe gen, inclusiv violența domestică, în Europa și în afara ei. În consecință, acest tratat istoric impune părților o serie de obligații juridice, care cuprind prevenirea și urmărirea penală a violenței, protecția și suportul victimelor, precum și elaborarea unor politici complexe și coordonate pentru realizarea acestor obiective. În plus, capitolul IX din Convenția de la Istanbul (articolele 66-70) definește mandatul GREVIO, organismul de experți independenți care are sarcina de a monitoriza punerea în aplicare a Convenției, împreună cu Comitetul părților, al doilea pilon al mecanismului de monitorizare. În îndeplinirea rolului său, în temeiul articolului 69 din Convenția de la Istanbul, GREVIO poate emite recomandări generale cu privire la temele și conceptele Convenției de la Istanbul, favorizând o înțelegere mai profundă și oferind orientări clare pentru punerea în aplicare eficientă a acesteia de către toate părțile.

În octombrie 2021, GREVIO a adoptat prima sa recomandare generală, concentrându-se asupra dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor și recunoscând-o ca o formă de violență bazată pe gen care intră sub incidența Convenției de la Istanbul (GREVIO, 2021). În acest sens, un aspect important al recomandării generale este legat de terminologie. De fapt, confuzia terminologică actuală cu privire la violența comisă online sau facilitată de tehnologii împiedică victimele să își articuleze experiențele

¹ <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=210>

personale, creează disparități în ceea ce privește înțelegerea, evaluarea și aprecierea acestor abuzuri de către părțile interesate și împiedică părțile să ofere un răspuns eficient (Platforma EDVAW, 2022). În consecință, GREVIO adoptă termenul „dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor”, care acoperă atât aspectele online (activitățile desfășurate și datele disponibile pe internet, inclusiv intermediarii de internet de pe surface web, precum și dark web), cât și cele facilitate de tehnologie (activități desfășurate cu ajutorul tehnologiei și al echipamentelor de comunicare, inclusiv hardware și software), comportamente dăunătoare comise împotriva femeilor și fetelor (GREVIO, 2021). Potrivit GREVIO, această terminologie este suficient de vastă pentru a include atât actele de violență online, cât și cele comise prin intermediul tehnologiei, inclusiv tehnologia care urmează să fie elaborate (GREVIO, 2021).

Ulterior, GREVIO se concentrează asupra naturii dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor, identificând trei caracteristici principale. În primul rând, acesta recunoaște că un astfel de comportament dăunător vizează femeile din cauza genului lor și/sau le afectează în mod disproporționat. În consecință, acesta apare ca o manifestare a violenței de gen înrădăcinată în subordonarea socială persistentă și în violența sistemică împotriva femeilor (GREVIO, 2021). În al doilea rând, GREVIO observă că violența online și facilitată de tehnologie împotriva femeilor se suprapune frecvent cu abuzul și hărțuirea de gen din viața reală, ceea ce poate amplifica daunele și, uneori, chiar pune în pericol siguranța fizică a victimei. Prin urmare, dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor este considerată un continuum, la intersecția cu alte forme de abuz pe care femeile și fetele le experimentează în viața reală (GREVIO, 2021). În al treilea rând, pentru GREVIO, femeile se confruntă cu abuzul online și facilitat de tehnologie în moduri și grade diferite, influențate de caracteristici personale cumulative care interacționează, cum ar fi: dizabilitatea, orientarea sexuală și afilierea politică (GREVIO, 2021).

În acest context, GREVIO oferă o interpretare a Convenției de la Istanbul aliniată la abordarea centrată pe victimă a autorilor acesteia, care nu au intenționat să facă o distincție între experiențele online și offline de violență de gen împotriva femeilor (GREVIO, 2021). Dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor include un spectru larg de comportamente dăunătoare care se încadrează în definiția generală a violenței împotriva femeilor, în conformitate cu articolul 3 litera (a) din Convenția de la Istanbul. Mai exact, multe forme de violență împotriva femeilor desfășurate prin mijloace digitale sunt incluse în categoria comportamentului intenționat, pe care statele părți la Convenția de la Istanbul sunt obligate să îl incrimineze. Acestea includ violența psihologică online (articolul 33), persecutarea online (articolul 34) și hărțuirea sexuală online (articolul 40).

În conformitate cu articolul 33 din Convenția de la Istanbul, violența psihologică este „comportamentul intenționat de prejudiciere a integrității psihologice a unei persoane prin coerciție sau amenințări”. Raportul explicativ la Convenția de la Istanbul clarifică această definiție, explicând că această dispoziție se referă mai degrabă la un model de comportament decât la un eveniment singular, urmărind să cuprindă natura penală a unui model de comportament abuziv care se manifestă în timp, în cadrul sau în afara familiei. În plus, se explică faptul că gradul infracțiunii penale se limitează la un comportament intenționat, care afectează negativ bunăstarea psihologică a unei persoane într-un mod semnificativ (Consiliul European, 2011a). Potrivit GREVIO, violența online și facilitată de tehnologie împotriva femeilor are un impact psihologic asupra victimei, suficient de semnificativ pentru a se încadra în domeniul de aplicare a articolului 33 din Convenția de la Istanbul. Pentru a ilustra acest aspect, GREVIO oferă câteva exemple, în care foști sau actuali parteneri intimi abuzivi posedă și amenință să difuzeze imagini intime sau exercită control asupra resurselor financiare ale victimei prin intermediul serviciilor bancare online (GREVIO, 2021). Un număr tot mai mare de cercetări, de asemenea, susține această perspectivă, subliniind prejudiciul psihologic semnificativ pe care îl suportă femeile din cauza abuzului online, care se manifestă prin stări precum depresia, automutilarea, ideile suicidare și o serie de simptome psihosomatice (Aborisade, 2022; UN Women, 2021; Iyer et al., 2020; UNESCO, 2020; Van der Wilk, 2018; Henry & Powell, 2018; Bates, 2017).

Articolul 34 din Convenția de la Istanbul definește urmărirea ca fiind „comportamentul intenționat de angajare repetată într-un comportament amenințător direcționat către o altă persoană, determinând-o pe aceasta să se teamă pentru siguranța sa”. Raportul explicativ al convenției clarifică în continuare această definiție, explicând că un comportament amenințător poate implica persecutarea repetată a unei alte persoane, angajarea în comunicări nedorite sau comunicarea că persoana respectivă este persecutată (Consiliul European, 2011a). Acest lucru cuprinde persecutarea fizică a victimei, apariția la

locul de muncă, în sălile de sport sau instituțiile de învățământ, precum și persecutarea victimei în lumea virtuală (de exemplu, în camerele de chat și pe rețelele de socializare) (Consiliul European, 2011a). Raportul explicativ adaugă faptul că comunicarea nedorită implică atingerea activă a victimei prin orice mijloace disponibile, inclusiv instrumente moderne de comunicare și dispozitive TIC (Consiliul European, 2011a). În mod similar, literatura de specialitate confirmă faptul că practicile de hărțuire în sfera digitală implică utilizarea intenționată și repetitivă a TIC pentru a stabili un model de comportament amenințător, erodând sentimentul de siguranță al unei persoane și provocând teamă, anxietate sau stare de alarmă. (Gillespie, 2019; Parsons-Pollard & Moriarty, 2009; Bocij & McFarlane, 2003).

În temeiul articolului 40 din Convenția de la Istanbul, hărțuirea sexuală cuprinde „orice formă de conduită verbală, nonverbală sau fizică de natură sexuală, cu scopul sau efectul violării demnității unei persoane, în special atunci când se creează un mediu intimidant, ostil, degradant, umilitor sau jignitor”. În timp ce Raportul explicativ nu abordează dimensiunea digitală a hărțuirii sexuale, GREVIO oferă clarificări cu privire la acest aspect în Recomandarea sa generală. Mai exact, acesta enumeră unele comportamente abuzive online și facilitate de tehnologie care intră sub incidența articolului 40 din Convenția de la Istanbul. Acestea cuprind abuzul sexual bazat pe imagini (și anume crearea, preluarea și partajarea fără consimțământ de materiale intime și sexuale) și cyberflashing (și anume trimiterea nesolicitată de imagini sexuale prin intermediul TIC) (GREVIO, 2021). De asemenea, este acoperită intimidarea sexuală, care implică acțiuni precum răspândirea de bârfe sau zvonuri despre presupusa sexualitate a victimei, postarea comentariilor sexualizate sub postările sau fotografiile victimei, personificarea victimei și partajarea de conținut sexual, implicarea în hărțuirea sexuală care are impact asupra reputației și/sau mijloacelor de trai ale victimei, precum și „scoaterea în evidență” a unei persoane fără consimțământul acesteia, cu intenția de a intimida, amenința și de a umili aspectul fizic (GREVIO, 2021).

Ca urmare a examinării obligațiilor de a incrimina violența psihologică, persecutarea și hărțuirea sexuală în spațiul cibernetic, GREVIO formulează câteva recomandări care cuprind prevenirea, protecția, urmărirea penală și politicile coordonate esențiale pentru combaterea dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor. În ceea ce privește prevenirea dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor, GREVIO subliniază faptul că Convenția de la Istanbul solicită părților să ia măsuri coerente care să abordeze cauzele profunde ale violenței împotriva femeilor. Acest lucru implică contestarea atitudinilor, rolurilor și stereotipurilor bazate pe gen care perpetuează toleranța, normalizarea și legitimitatea unei astfel de violențe. În plus, părțile trebuie să adopte măsuri legislative care să promoveze și să protejeze dreptul tuturor, în special al femeilor, de a trăi fără violență atât în sfera publică, cât și în cea privată, astfel cum se prevede la articolul 4 din Convenția de la Istanbul. (GREVIO, 2021). În ceea ce privește protecția, Convenția de la Istanbul impune părților să protejeze femeile și fetele aflate în situații de risc. Acest lucru presupune înființarea de servicii specializate de asistență, inclusiv adăposturi, linii de asistență telefonică non-stop și centre de criză pentru victimele violului sau centre de consiliere pentru victimele violenței sexuale. Având în vedere caracterul durabil și extins al conținutului online, este imperativ să se ia măsuri de protecție continue pentru a aborda în mod eficient dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor (GREVIO, 2021). Din perspectiva urmării penale, părțile trebuie să asigure investigarea și urmărirea penală efectivă a infracțiunilor stabilite în conformitate cu Convenția de la Istanbul (GREVIO, 2021). În cele din urmă, pentru a asigura politici coordonate, Convenția de la Istanbul obligă părțile să elaboreze și să pună în aplicare politici complexe și coordonate la toate nivelurile de stat și de către toate autoritățile și instituțiile relevante. Această abordare colaborativă implică agențiile guvernamentale, organizațiile neguvernamentale (ONG-uri), parlamentele naționale, regionale și locale, precum și autoritățile (GREVIO, 2021).

1.2 CEDAW și Comitetul acestuia

CEDAW, adoptată de Adunarea Generală a ONU în 1979 și pusă în aplicare din 1981, este în prezent ratificată de 189 de state părți. Concepută pentru a elimina toate formele de discriminare împotriva femeilor și pentru a asigura drepturile femeilor în toate aspectele vieții, aceasta mandatează statele părți să adopte măsuri de promovare a egalității de gen. Comitetul CEDAW supraveghează punerea în aplicare și respectarea tratatului, în primul rând, prin raportarea periodică de către statele părți (articolele 18-20 din CEDAW) și prin adoptarea de recomandări generale (articolul 21 din CEDAW). Acestea din urmă

au rolul de a elucida obligațiile de raportare ale statelor părți, de a propune abordări eficiente pentru punerea în aplicare a dispozițiilor tratatului sau de a oferi interpretări și actualizări cu privire la aspectele legate de drepturile omului din tratat, clarificând dispoziții specifice sau evidențiind aspecte tematice. (Schulz et al., 2022).

Deși CEDAW nu condamnă în mod expres violența împotriva femeilor, Recomandarea generală nr. 19 (1992) precizează că „violența bazată pe gen poate încălca dispoziții specifice ale Convenției, indiferent dacă aceste dispoziții menționează în mod expres violența” (CEDAW, 1992, par. 6). Aceste dispoziții cuprind atitudinile tradiționale de gen care perpetuează practicile violente și coercitive împotriva femeilor (articolul 2), traficul de femei și exploatarea prostituției (articolul 6), hărțuirea sexuală la locul de muncă (articolul 11), practicile dăunătoare în domeniul sănătății (articolul 12), sterilizarea și avortul obligatorii, precum și violența domestică (articolul 16). În plus, Recomandarea generală nr. 35 (2017) recunoaște că violența împotriva femeilor „se manifestă pe un continuum de forme multiple, interdependente și recurente, într-o serie de medii, de la privat la public, inclusiv în *medii influențate de tehnologie*” (accentuat) (CEDAW, 2017, alin. 6). Această recunoaștere extinde domeniul de aplicare a obligației generale a statelor părți, inclusiv a Republicii Moldova, de a adopta măsuri adecvate în baza articolelor 2 și 3 din CEDAW, acoperind violența împotriva femeilor atât în viața reală, cât și online. În același timp, Recomandarea generală nr. 35 sugerează statelor părți să colecteze date privind dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor și să determine sectorul privat, inclusiv întreprinderile și corporațiile transnaționale, să implementeze măsuri adecvate pentru eliminarea violenței împotriva femeilor pe serviciile și platformele lor (CEDAW, 2017).

În cele din urmă, deși Recomandarea generală nr. 35 nu oferă o definiție specifică sau o clarificare expresă a violenței online și a violenței facilitate de tehnologie, recunoașterea acestora ca o nouă formă de violență împotriva femeilor înseamnă că considerentele aplicabile dimensiunii sale offline rămân relevante. În mod specific, aceasta implică recunoașterea naturii bazate pe gen și intersecționale a dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor. În esență, această formă de abuz vizează femeile pe baza genului lor sau le afectează în mod disproporționat, prezentând variații bazate pe caracteristici personale altele decât genul, inclusiv rasa, religia și vârsta. (CEDAW, 2010, 1992).

1.3 Raportorul special al ONU privind violența împotriva femeilor, Grupul de lucru al ONU, UN Women și UNFPA.

Pe lângă Comitetul CEDAW, diverse entități ale ONU, cum ar fi raportorul special al ONU pentru combaterea violenței împotriva femeilor, Grupul de lucru al ONU, UN Women și UNFPA, contribuie activ la eliminarea dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor. În general, eforturile lor colective implică înțelegerea și examinarea acestei probleme, recomandând statelor să ofere răspunsuri adecvate. Următoarea prezentare generală oferă informații despre mandatele și activitatea acestora.

Înființată în 1994 de către Comisia ONU pentru Drepturile Omului (OHCHR, 1994), raportorul special al ONU pentru VAW solicită și primește informații privind violența împotriva femeilor, cauzele și consecințele acesteia. În acest scop, mandatul său presupune colaborarea cu guvernele, cu alte entități ale ONU și cu organizații neguvernamentale (ONG-uri) pentru a recomanda măsuri la diferite niveluri, cu scopul de a elimina toate formele de violență împotriva femeilor. În plus, raportorul special al ONU pentru combaterea violenței împotriva femeilor efectuează vizite de țară, publică rapoarte anuale și tematice și colaborează cu societatea civilă și cu organismele internaționale.² După cum s-a menționat anterior, în 2018, raportorul special al ONU pentru VAW a publicat un raport inovator privind violența online și facilitată de tehnologie împotriva femeilor, numind această formă emergentă și în continuă evoluție de abuz de gen și subliniind necesitatea de a proteja drepturile femeilor online (OHCHR, 2018). Raportul oferă un prim cadru pentru abordarea impactului tehnologiilor în evoluție asupra violenței împotriva femeilor, propunând acțiuni pentru ONU, statele sale părți și intermediarii de internet (OHCHR,

2 <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-violence-against-women>

2018). În general, recomandările adresate statelor includ promulgarea de legi sensibile la gen, asigurarea accesului la justiție, crearea de observatoare naționale, promovarea alfabetizării digitale în rândul femeilor și creșterea gradului de conștientizare socială (OHCHR, 2018). Pe de altă parte, intermediarii de internet sunt îndrumați să adere la instrumentele relevante privind drepturile omului, mecanisme transparente de depunere a plângerilor, securitatea datelor și participarea la campanii de prevenire și educare (OHCHR, 2018).

Cu permisiunea Consiliului ONU pentru Drepturile Omului, Grupul de lucru al ONU încurajează din 2010 dialogul cu guvernele și cu activiștii pentru drepturile omului pentru a identifica și promova cele mai bune practici în eliminarea legilor discriminatorii împotriva femeilor (OHCHR, 2010). Acesta oferă sprijin statelor în îndeplinirea obligațiilor de combatere a diverselor forme de discriminare prin intermediul rapoartelor tematice, al vizitelor de țară și relaționarea cu părțile interesate. Grupul participă în mod activ la inițiative, inclusiv declarații publice, moțiuni legale, declarații de poziție, evenimente și colaborări cu alte entități ale ONU.³ În eforturile sale privind dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor, Grupul de lucru al ONU se bazează în mare măsură pe interpretările conținute în recomandările generale ale Comitetului CEDAW și în raportul din 2018 al raportorului special al ONU (Platforma EDVAW, 2022). În plus, studiile privind evoluția drepturilor femeilor la locul de muncă și activismul fetelor și al femeilor tinere în 2020 și, respectiv, 2022, abordează în mod specific noile provocări apărute ca urmare a progreselor tehnologice, cum ar fi supravegherea femeilor prin intermediul dispozitivelor lor, atât în mediul profesional, cât și privat (Grupul de lucru al ONU, 2022, 2020). Totodată, recunoaște implicit natura intersecțională inerentă a violenței online și a celei facilitate de tehnologie, recunoscând că femeile afectate de această formă emergentă de abuz se pot confrunta cu prejudicii nu numai din cauza genului lor, ci și în funcție de ocupația, activismul și vârsta lor. În ceea ce privește recomandările, Grupul de lucru al ONU sugerează statelor să îmbunătățească cadrele de reglementare pentru furnizorii de tehnologie pentru a preveni și elimina toate formele de violență online și facilitată de tehnologie împotriva femeilor și fetelor (Grupul de lucru al ONU, 2022, 2020). În plus, acesta solicită eforturi concertate din partea statelor, a companiilor private și a altor părți interesate pentru a asigura accesul online în condiții de siguranță pentru fete și femei tinere, subliniind necesitatea unor platforme online sigure, a responsabilității furnizorilor de servicii și a unor strategii de abordare a decalajului digital legat de gen. Acest lucru necesită cadre de reglementare eficiente, moderarea conținutului, mecanisme de raportare, sancțiuni pentru autorii de infracțiuni și informații accesibile pentru a combate eficient violența cibernetică. (Grupul de lucru al ONU, 2022, 2020).

În 2010, Adunarea Generală a ONU a înființat UN Women, o entitate *ad hoc* dedicată promovării egalității de gen și emancipării femeilor. (Adunarea Generală a ONU, 2010). În acest scop, UN Women colaborează cu statele membre ale ONU pentru a stabili standarde globale pentru realizarea egalității de gen și conlucrează cu guvernele și societatea civilă pentru a formula legi, politici, programe și servicii necesare pentru implementarea efectivă a acestor standarde, în beneficiul femeilor și fetelor din întreaga lume. O prioritate-cheie a UN Women este eliminarea tuturor formelor de violență împotriva femeilor, inclusiv a dimensiunii digitale a acesteia.⁴ Strategia sa se concentrează, în general, pe abordarea curenților în date și cercetări, identificarea provocărilor și a celor mai bune practici și oferirea recomandărilor de politici. La nivel de stat, aceasta pledează pentru definiții juridice și politici privind violența online și facilitată de tehnologie, subliniază necesitatea unei abordări interdepartamentale și a unor practici adecvate de colectare a datelor și încurajează eforturile de prevenire prin educație, alfabetizare digitală și sensibilizare (UN Women & OMS, 2023; UN Women, 2022, 2021a, 2021b, 2020b, 2020a). Pe de altă parte, intermediarii de internet sunt îndrumați să contribuie prin diseminarea de materiale didactice și prin implementarea unor proceduri transparente de raportare. În plus, UN Women subliniază importanța tehnologiei și a inovației în realizarea egalității de gen, solicitând investiții pentru a reduce decalajul digital de gen și pentru a crea medii tehnologice sigure și sensibile la gen (UN Women & OMS, 2023; UN Women, 2022, 2021a, 2021b, 2020b, 2020a). De asemenea, sprijină în mod activ Comisia pentru Statutul Femeilor, a cărei subiect prioritar sunt inovațiile și schimbările tehnologice în 2023 (Comisia ONU pentru Statutul Femeilor, 2023).

3 <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/wg-women-and-girls>

4 <https://www.unwomen.org/en/about-us/about-un-women>

UNFPA, înființat inițial în 1969 ca Fondul Națiunilor Unite pentru Activități în Domeniul Populației și redenumit ulterior Fondul Națiunilor Unite pentru Populație în 1987, și-a păstrat acronimul inițial (UNFPA, 1994). Obiectivul actual al acestuia este de a asigura drepturile sexuale și reproductive și opțiunile pentru toți, în special pentru femei și tineri, facilitând accesul la servicii de sănătate sexuală și reproductivă de înaltă calitate. În 2018, UNFPA a inițiat eforturi pentru a obține trei rezultate transformatoare, dintre care unul se concentrează pe eliminarea violenței bazate pe gen și a practicilor dăunătoare. În acest scop, colaborează cu factorii de decizie politică, cu sistemele de justiție și cu sistemele de sănătate, oferind în același timp servicii esențiale pentru a sprijini victimele violenței bazate pe gen, inclusiv în timpul crizelor umanitare.⁵ Ca răspuns la violența online și facilitată de tehnologie (UNFPA, 2021c), UNFPA efectuează cercetări specifice fiecărei țări, colectând date și sensibilizând opinia publică pentru a lărgi posibilitățile victimelor, pledând, în același timp, pentru o responsabilitate și măsuri de reglementare sporite (Nedeljković & Glišić, 2022; UNFPA & Wilson Center, 2022; Șener & Abınık, 2021; UNFPA Eastern and Southern Africa, 2021). Inițiative precum „Virtualul este real” (UNFPA, 2022) și campania “Bodyright” (UNFPA, 2021d) sprijină acest efort. În plus, sprijină dezvoltarea tehnologică și digitală, cu accent pe integrarea măsurilor de siguranță și confidențialitate prin proiectare (UNFPA, 2021b).

5 <https://www.unfpa.org/about-us>

2. Monitorizarea și abordarea dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor în Republica Moldova

În cadrul monitorizării implementării și asigurării conformității cu CEDAW și Convenția de la Istanbul, atât Comitetul CEDAW, cât și GREVIO au publicat rapoarte specifice Republicii Moldova. În special, observațiile finale privind cel de-al șaselea raport periodic al Republicii Moldova au fost publicate de Comitetul CEDAW în 2020. Observațiile salută eforturile țării de a-și consolida cadrul juridic și de politici pentru a combate violența împotriva femeilor. Cu toate acestea, deși exprimă preocupări cu privire la subraportarea frecventă, resursele inadecvate și practicile insuficiente de colectare a datelor, documentul nu se referă la dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor (Comitetul CEDAW, 2020). În 2023, primul raport de evaluare de referință al GREVIO a recunoscut în mod similar angajamentul substanțial al Republicii Moldova în ceea ce privește combaterea violenței bazate pe gen și punerea în aplicare a Convenției de la Istanbul. Cu toate acestea, fiind identificate unele domenii care necesită îmbunătățiri, a fost menționată necesitatea intensificării eforturilor pentru a reduce dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor. În pofida recunoașterii recente a prevalenței violenței online și a celei facilitate de tehnologie împotriva femeilor și a necesității unui răspuns complex în Programul național de prevenire și combatere a violenței împotriva femeilor și violenței domestice (2023-2027), recent adoptat, GREVIO a subliniat imposibilitatea de a evalua aplicarea în practică a acestuia. În plus, acesta a subliniat lipsa actuală a unor politici eficiente, complexe și coordonate la nivel de stat în acest context (GREVIO, 2023).

Cel mai recent raport al Raportorului Special al ONU privind vizita sa în Republica Moldova datează din 2009. Deși identifică violența în sfera privată ca fiind cea mai răspândită formă de abuz împotriva femeilor, raportul nu abordează dimensiunea digitală a acesteia (OHCHR, 2009), lăsând loc pentru o potențială explorare în cadrul vizitelor viitoare în țară. În mod similar, după prima sa misiune în Republica Moldova în 2012, Grupul de Lucru al ONU a publicat un raport în anul următor, recunoscând, în primul rând, adoptarea Legii nr. 45-XVI privind prevenirea și combaterea violenței domestice. Cu toate acestea, nici aceste recomandări pentru implementarea efectivă a legii nu includ referiri la dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor (OHCHR, 2013), sugerând un potențial accent în cadrul vizitelor viitoare.

UN Women Moldova a menționat pentru prima dată problema violenței online și facilitată de tehnologie împotriva femeilor în 2019, recunoscând prevalența tot mai frecventă a acesteia (La Strada Moldova & UN Women, 2019). Deși nu au fost întreprinse acțiuni specifice în acest sens, UN Women Moldova a plasat informații generale pe pagina sa web. Acestea cuprind metode sigure de consiliere pentru victime și practici de colectare a datelor în timpul pandemiei Covid-19 (UN Women, 2023; UN Women & OMS, 2020). De asemenea, UNFPA a recunoscut prevalența și importanța dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor, prin susținerea campaniei “bodyright” menționate mai sus. Campaniia a fost lansată oficial în Republica Moldova în 2023, subliniind și mai mult angajamentul de a aborda această formă nouă și emergentă de abuz bazat pe gen, Consiliul Europei alăturându-se inițiativei (UNFPA Moldova, 2023b).

După cum s-a demonstrat, diversele mecanisme și organisme internaționale de experți independenți care colaborează cu Republica Moldova au explorat doar parțial dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor. În consecință, în secțiunea următoare se evaluează prezența sau absența măsurilor preventive, de protecție, de urmărire penală și coordonate în abordarea violenței online și a celei facilitate de tehnologie în Republica Moldova.

3. Cadrul Republicii Moldova privind dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor

În Programul național de prevenire și combatere a violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (2023-2027), adoptat recent, Ministerul Muncii și Protecției Sociale recunoaște că, la fel ca în scenariile offline, femeile și fetele se confruntă adesea cu violența sexuală în spațiul cibernetic, inclusiv limbajul sexist, hărțuirea și persecutarea. Documentul subliniază faptul că intersectarea tehnologiei și violenței bazate pe gen amplifică provocările cu care se confruntă victimele, dat fiind numeroșii autori și distribuția pe scară largă a conținutului dăunător. În consecință, dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor are un impact profund asupra vieții, bunăstării mentale și fizice, siguranței și reputației acestora și le afectează dreptul de a participa online (Ministerul Muncii și Protecției Sociale, 2023).

În acest context, următoarea secțiune își propune să evalueze răspunsul actual la dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor în conformitate cu Convenția de la Istanbul și interpretarea acesteia de către GREVIO în Republica Moldova. De asemenea, este analizat stadiul de implementare a recomandărilor legislative și de politici formulate de Comitetul CEDAW, de Raportorul Special al ONU privind VîF de Grupul de Lucru al ONU, de UN Women și de UNFPA. În acest scop, secțiunea adoptă abordarea celor 4 P din Convenția de la Istanbul (Consiliul Europei, 2011b), care cuprinde prevenirea, protecția, urmărirea penală și politicile coordonate.

3.1 Prevenirea dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor

După cum s-a menționat anterior, Convenția de la Istanbul impune părților să pună în aplicare măsuri coerente pentru a preveni dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor. Aceasta presupune abordarea cauzelor primare, modificarea atitudinilor, contestarea rolurilor de gen și eliminarea stereotipurilor care perpetuează toleranța față de violența împotriva femeilor. Având în vedere faptul că violența online și facilitată de tehnologie împotriva femeilor este în mod inerent bazată pe gen și prejudiciază continuu femeile de-a lungul vieții, toate măsurile preventive care vizează comportamentele sociale și culturale, precum și eliminarea prejudecăților și a stereotipurilor de gen în viața reală, puse în aplicare în Republica Moldova (GREVIO, 2023), reprezintă deja pași și resurse inițiale esențiale. În plus, Republica Moldova a implementat unele măsuri specifice, adaptate pentru a aborda dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor, după cum este rezumat mai jos.

În conformitate cu articolul 13 (sensibilizarea) din Convenția de la Istanbul, Republica Moldova desfășoară periodic activități de sensibilizare pentru a comemora zilele internaționale în combaterea colectivă a violenței împotriva femeilor. Date cheie, cum ar fi Ziua Internațională a Femeii (8 martie) și Ziua Internațională pentru eliminarea violenței împotriva femeilor (25 noiembrie), servesc drept coordonatori ai acestor inițiative (GREVIO, 2023). Este de remarcat faptul, că din 2020, ziua de 25 noiembrie a marcat debutul campaniei „16 zile de activism împotriva violenței de gen”. Campania cuprinde o serie de evenimente, inclusiv mese rotunde, emisiuni TV, spectacole teatrale, spoturi video, lecții deschise în instituțiile de învățământ și diseminarea materialelor informative. Această inițiativă pune un accent deosebit pe acordarea dreptului la exprimare victimelor, iar ediția din 2023 se axează pe nevoia imperioasă de finanțare și investiții pentru prevenirea violenței împotriva femeilor (Centrul de Drept al Avocaților, 2023; OIM Moldova, 2023). În plus, în ultima zi de miercuri din luna aprilie, are loc campania națională „Denim Day”, dedicată sensibilizării și promovării toleranței zero față de viol și

violență sexuală. Ediția din 2023 s-a axat pe tema consimțământului sexual în relațiile intime (La Strada Moldova, 2023c; UNFPA Moldova, 2023a). Cu toate acestea, niciuna dintre campaniile menționate nu a abordat în mod specific dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor. Această omisiune prezintă un risc de perpetuare a ierarhiilor între diferitele forme de violență bazată pe gen, care nu se aliniază cu experiențele actuale ale victimelor atât offline, cât și online. În era cu evoluție rapidă a tehnologiei digitale și a inteligenței artificiale, campaniile care vizează creșterea gradului de sensibilizare socială ar trebui să se adapteze pentru a include măsuri care să cuprindă diversele forme de violență cu care se pot confrunta femeile. Această adaptare este crucială pentru a asigura o abordare mai incluzivă și mai eficientă a combaterii violenței bazate pe gen în toate manifestările sale.

În acest context, unica excepție este campania "bodyright", menționată anterior, lansată de UNFPA Moldova, în colaborare cu diverși parteneri naționali și internaționali, inclusiv Consiliul Europei,⁶ la 24 noiembrie 2023. Desfășurată sub sloganul „Fără acordul meu, nu este conținutul tău”, campania de sensibilizare socială încurajează persoanele fizice să adauge simbolul "bodyright" atunci când postează imagini online (UNFPA Moldova, 2023b). Pe scurt, simbolul "bodyright" servește drept marca inaugurală a dreptului de autor dedicată afirmării și solicitării protecției împotriva violenței digitale. Acesta face distincția între conținutul intim consensual și neconsensual care circulă în spațiul cibernetic, cu scopul de a determina companiile de tehnologie și factorii de decizie politică să trateze încălcarea drepturilor omului și protecția autonomiei corporale online cu aceeași seriozitate cu care tratează încălcarea drepturilor de autor (UNFPA, 2021a). Deși aparent rămâne neclar dacă acest eveniment va deveni un eveniment anual, UNFPA raportează promovarea activă a campaniei #bodyright în Republica Moldova. Mai mulți tineri voluntari din Centrele de tineret, Rețeaua de educatori de la egal la egal din învățământul profesional tehnic și Grupul consultativ de tineret al ONU au diseminat în mod activ mesajele campaniei (UNFPA Moldova, 2023d).

În ceea ce privește educația și formarea profesioniștilor, în conformitate cu articolul 14 (educație) și 15 (formarea profesioniștilor) din Convenția de la Istanbul, s-a pus un accent considerabil pe prevenirea abuzului sexual asupra copiilor în mediul online, care, în mare parte, cade sub incidența Convenției Consiliului Europei privind protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale (cunoscută și sub numele de Convenția de la Lanzarote). (La Strada Moldova, 2023a, 2023b, 2023d; UNICEF Moldova, 2020). De asemenea, au fost depuse unele eforturi inițiale pentru a aborda dimensiunea offline a violenței împotriva femeilor, inclusiv introducerea unor noi cursuri școlare opționale privind egalitatea de gen și formarea specializată pentru profesioniștii care lucrează în domeniul violenței domestice (ONU Moldova, 2022; Universitatea de Stat din Moldova, 2023; Centrul de Drept al Femeilor, 2023). Pe de altă parte, în prezent, nu sunt disponibile informații despre inițiativele de educație și formare care să abordeze în mod specific dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor. Este esențial să se abordeze această carență în eforturile de prevenire în viitor. Educația timpurie este esențială, deoarece atitudinile, convingerile și modelele de comportament sunt adesea modelate în timpul anilor de formare. În acest context, profesorii, antrenorii și orice lider al comunității ar trebui să fie considerați actori-cheie și modele de urmat pentru roluri de gen alternative și mai egale. În plus, sporirea înțelegerii de către profesioniști a acestui context poate duce la îmbunătățirea asistenței și a suportului pentru victime, ajutându-le în același timp să identifice și să lucreze cu infractorii.

În mod similar, se pare că lipsesc intervențiile preventive și programele de tratament în conformitate cu articolul 16 (programe de intervenție preventivă și de tratament) din Convenția de la Istanbul. Această dispoziție se axează pe obiectivul de a ajuta infractorii să își modifice atitudinile și comportamentul pentru a preveni recidiva violenței bazate pe gen (Oddone, 2021). Punerea în aplicare a acestei dispoziții în contextul dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor este, de asemenea, crucială. De fapt, este probabil să favorizeze o înțelegere autentică a prejudiciului provocat victimelor, să promoveze o acceptare reală a responsabilității pentru infracțiunile bazate pe gen și să încurajeze abordarea individuală față de atitudini și interacțiuni mai echitabile în funcție de gen.

6 Mai exact, proiectul Consiliului Europei „Srijin în implementarea Convenției de la Istanbul în Republica Moldova a participat activ la campania bodyright. În conformitate cu acest angajament, proiectul își va extinde sprijinul către Parlamentul Republicii Moldova, ajutând la îmbunătățirea cadrelor legislative menite să prevină și să abordeze violența digitală împotriva femeilor. Pentru mai multe detalii, vă rugăm să consultați: <https://www.coe.int/ro/web/chisinau/supporting-the-implementation-of-the-istanbul-convention-in-the-republic-of-moldova>

În consecință, deși există o colaborare sporită cu mass-media în campaniile de sensibilizare socială și alte activități preventive împotriva violenței față de femei (GREVIO, 2023), rămâne esențială abordarea coerentă a stereotipurilor de gen și a tendințelor de blamare a victimelor care caracterizează deja acoperirea mediatică a violenței de gen în mediul offline (Balica et al., 2022), deoarece aceste tendințe au potențialul de a se extinde și la cazurile online. În același timp, măsurile preventive ar trebui să se extindă la modelarea normelor și comportamentelor pe internet. În timp ce promovarea securității digitale și încurajarea unor atitudini online sigure joacă un rol semnificativ în prevenire, abordarea unor aspecte precum misoginismul, discursul instigator la ură și utilizarea toxică a mediilor sociale este la fel de crucială. Prin urmare, strategiile de prevenire ar trebui aplicate nu doar în privința femeilor și fetelor, ci și a tuturor utilizatorilor de media digitale, inclusiv bărbaților și băieților, pentru a transforma comportamentul online, a remodela cultura internetului și a contesta noțiunile dăunătoare despre ierarhia de gen. În acest scop, UN Women sugerează că intermediarii TIC pot pune în aplicare memento-uri și avertismente pop-up, pentru a descuraja utilizatorii să încarce conținut legat de violența online și facilitată de tehnologie împotriva femeilor. (UN Women, 2020b). În general, această modificare va contribui la consolidarea punerii în aplicare adecvate a articolului 17 (participarea mass-mediei și a sectorului privat) din Convenția de la Istanbul privind participarea mass-mediei și a sectorului privat la combaterea globală a violenței împotriva femeilor. În acest sens, Programul național de prevenire și combatere a violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (2023-2027) subliniază, de asemenea, importanța adoptării unor măsuri specifice care să fie puse în aplicare de către mass-media și sectorul privat, recunoscute la nivel internațional ca părți interesate cheie în combaterea colectivă și eficientă a dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor (Platforma EDVAW, 2022).

Recomandări

1. Consolidarea inițiativelor existente care vizează creșterea gradului de conștientizare socială cu privire la dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor, depășind simpla recunoaștere a importanței acestora. Abordarea strategică ar trebui să includă repetarea periodică a unor evenimente concepute special pentru a atrage atenția asupra nuanțelor violenței online și a celei facilitate de tehnologie. Pentru a extinde raza de acțiune și eficiența, este esențial să se aplice o gamă diversă de strategii de comunicare, special adaptate pentru a interacționa și a rezona cu diverse audiențe.
2. Promovarea inițiativelor privind egalitatea de gen care evidențiază continuumul violenței online și offline împotriva femeilor la toate nivelurile educaționale, de la grădiniță până la universitate. Acest lucru presupune aprobarea și sprijinirea proiectelor atât în medii educaționale formale, cât și non-formale. În plus, ar trebui să se recunoască rolul-cheie al educatorilor, antrenorilor și al altor figuri influente, poziționându-i ca modele pentru forme alternative și mai echitabile de masculinitate.
3. Oferirea de oportunități de formare complexă pentru profesioniștii implicați în combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice. Formarea ar trebui să fie adaptată pentru a le spori competențele în identificarea modelelor nuanțate și în evoluție ale violenței online și facilitate de tehnologie. O atenție deosebită ar trebui acordată dezvoltării competențelor pentru a răspunde acestor provocări, în special în ceea ce privește acordarea asistenței și sprijinului eficient pentru victime. Ar trebui încurajate vizitele de studiu, schimburile de formare și reuniunile de colaborare cu profesioniști din alte țări sau cu organizații internaționale relevante.
4. să stabilească programe de intervenție preventivă și tratament pentru infractori, care să permită redirectionarea la diferite etape, începând cu detenția preventivă până la supravegheri după eliberare. Să pledeze pentru o abordare fără stigmatizare față de infractori, asigurând accesul la servicii specializate în cazul în care aceștia prezintă nevoi specifice, cum ar fi probleme de sănătate mintală.
5. Să intensifice colaborarea cu mass-media pentru a combate violența împotriva femeilor, în special prin eliminarea stereotipurilor de gen și a tendințelor de blamare a victimelor, și să extindă această colaborare pentru a include intermediarii TIC. Acești intermediari ar trebui nu numai să pledeze pentru securitatea digitală și să încurajeze atitudini online sigure, ci și să contribuie activ la combaterea misoginiei, a discursului instigator la ură și a utilizării toxice a mediilor sociale în rândul tuturor utilizatorilor lor.

3.2 Protejarea femeilor împotriva dimensiunii digitale a violenței bazate pe gen

Potrivit Convenției de la Istanbul, părțile trebuie să protejeze femeile identificate ca fiind expuse riscului de violență și să instituie servicii specializate de asistență pentru victime și copiii acestora, inclusiv adăposturi, linii de asistență telefonică 24/7 și centre de criză pentru victimele violului sau centre de consiliere pentru victimele violenței sexuale. Prezența continuă și diseminarea extinsă a materialelor intime în spațiul cibernetic subliniază necesitatea unor măsuri de protecție durabilă pentru a aborda în mod eficient dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor, o provocare pe care Republica Moldova încearcă în mod activ să o abordeze, după cum este rezumat mai jos.

Articolul 18 (obligații generale) din Convenția de la Istanbul subliniază câteva principii generale pentru furnizarea de servicii de protecție și de asistență, atât generale, cât și specializate. Printre aceste principii se numără cerința ca serviciile să colaboreze și să coordoneze eforturile care implică toate agențiile relevante, luând în considerare dinamica dintre victime, infractori, copii și mediul social mai larg al acestora. În acest sens, la 8 noiembrie 2022, Ministerul Muncii și Protecției Sociale, în colaborare cu Consiliul Europei, a organizat un seminar dedicat pentru a spori înțelegerea dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor în rândul autorităților publice, al sectorului privat și al societății civile (Antiviolența, 2022).

În conformitate cu articolul 19 (Informare) din Convenția de la Istanbul, Republica Moldova este obligată să adopte măsuri legislative sau de altă natură pentru a asigura ca victimele violenței online și a violenței facilitate de tehnologie să primească în timp util informații complete despre serviciile de asistență și remediile disponibile, într-o limbă pe care o pot înțelege. Având în vedere că violența online și facilitată de tehnologie este recunoscută ca o formă de violență bazată pe gen, se așteaptă să se aplice și articolul 11 din Legea privind prevenirea și combaterea violenței domestice. Această dispoziție obligă autoritățile competente responsabile cu prevenirea și combaterea violenței domestice să informeze victimele cu privire la drepturile lor, procedurile relevante, serviciile și furnizorii de servicii disponibili, precum și la disponibilitatea și amploarea consilierii sau a asistenței juridice. De asemenea, legea definește obligația organelor de drept de a informa victimele cu privire la eliberarea unei persoane reținute sau la suspendarea unui ordin de protecție (GREVIO, 2023). Deși nu sunt disponibile informații cu privire la aplicarea acestor dispoziții, este alarmant faptul că pagina web oficială dedicată prevenirii violenței domestice nu abordează dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor atunci când oferă informații despre omologul său offline (Antiviolența, 2023).

Articolele 20 (Servicii de asistență generală) și 22 (Servicii specializate de asistență) din Convenția de la Istanbul subliniază furnizarea serviciilor de asistență generală și specializată pentru a proteja drepturile victimelor și pentru oferirea oportunităților prin intermediul asistenței personalizate adaptate nevoilor lor unice. Aceste servicii pot cuprinde cazare în condiții de siguranță, consiliere juridică și asistență psihologică. (CoE, 2011). Potrivit primului raport de referință al GREVIO, serviciile sociale, de asistență medicală și serviciile specializate de interacțiune între femei sunt într-o oarecare măsură accesibile victimelor violenței bazate pe gen, indiferent de inițierea procedurilor penale. (GREVIO, 2023). În timp ce unele dintre aceste servicii ar putea fi benefice pentru victimele violenței online și facilitate de tehnologie, nu sunt disponibile date care să demonstreze punerea lor în aplicare în acest context. Este de remarcat faptul că, secretarul de stat din cadrul Ministerului Muncii și Protecției Sociale a recunoscut această carență și și-a exprimat angajamentul de a o soluționa. Mai exact, aceasta a declarat că noua rețea de unități de asistență pentru victimele violenței de gen ar putea extinde asistența și în privința victimelor violenței online și a celei facilitate de tehnologie, în ciuda lipsei de specialiști calificați. (Dogaru, 2023). Asistența potențială ar putea include sprijinirea victimelor în eliminarea conținutului intim și dăunător online preluat, creat și/sau partajat fără consimțământ. În procesul de raportare a practicilor promițătoare în acest domeniu, UN Women face referire la inițiativa britanică Revenge Porn Line “StopNCII.org”, care a introdus un nou dispozitiv de înaltă tehnologie capabil să creeze o amprentă digitală pentru imaginile intime, detectarea proactivă și eliminarea (UN Women, 2022).

În conformitate cu articolul 24 (linii de asistență telefonică) din Convenția de la Istanbul, Republica Moldova a instituit linii de asistență telefonice non-stop (24/7) la nivel de stat, care oferă consiliere

gratuită persoanelor apelante, păstrând, în același timp, confidențialitatea sau respectând anonimatul acestora. Din 2018, aceasta sprijină linia națională de asistență telefonică operată de ONG-ul La Strada, cunoscută și ca „Telefonul de încredere pentru femei și fete”, care oferă asistență victimelor violenței împotriva femeilor (GREVIO, 2023). Această linie de asistență telefonică este dedicată în mod special victimelor violenței online și facilitată de tehnologie (UNFPA Moldova, 2023d). Având în vedere progresele înregistrate în tehnologia digitală, Republica Moldova ar putea, de asemenea, să exploreze oportunități alternative și complementare pentru a oferi suport și asistență mai eficient. De exemplu, UNFPA evidențiază utilizarea tot mai frecventă a aplicațiilor care permit victimelor să solicite ajutor, să acceseze informații și să beneficieze de servicii generale și specializate (UNFPA, 2021b). Această abordare tehnologică ar putea oferi un mijloc suplimentar și accesibil persoanelor care se confruntă cu violența online și facilitată de tehnologie să obțină asistența și sprijinul necesar. Mai exact, aceste măsuri facilitează procesul prin care victimele pot solicita informații și asistență, făcându-le ușor accesibile și evitând eventualele dificultăți sau sentimente de rușine care ar putea descuraja persoanele să solicite ajutor direct sau prin intermediul unei alte persoane (UN Women & UNICEF, 2021).

Recomandări

1. Să îmbunătățească diseminarea informațiilor specifice privind dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor, prin actualizarea, în primul rând, a paginii web oficiale dedicate prevenirii violenței domestice. Aceste informații actuale și ample ar trebui să cuprindă detalii despre drepturile victimelor, procedurile de raportare și judicare, serviciile și furnizorii de asistență disponibili, precum și accesibilitatea și domeniul de aplicare a consilierii sau asistenței juridice.
2. Crearea unor servicii de asistență generală și specializată care să țină cont de gen și să reflecte experiențele unice ale victimelor. Aceasta include efectuarea unor evaluări adaptate ale nevoilor legate de dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor și recunoașterea rolului crucial al formării profesioniștilor pentru a răspunde în mod eficient acestor nevoi.
3. Să fie la curent cu progresele tehnologice pentru a îmbunătăți serviciile de asistență și suport oferite de liniile de asistență telefonică existente. În special, este necesar să se acorde prioritate noilor instrumente tehnologice care pot îmbunătăți accesibilitatea și asigura un nivel mai mare de anonim pentru utilizatori.

3.3 Urmărirea penală a dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor

Convenția de la Istanbul solicită părților să stabilească o serie de dispoziții referitoare la dreptul material, precum și să asigure investigarea și urmărirea penală efectivă a infracțiunilor stabilite în conformitate cu convenția.

După cum s-a menționat anterior, articolul 33 (violența psihologică) din Convenția de la Istanbul obligă părțile să incrimineze violența psihologică, care cuprinde comportamentul intenționat care prejudiciază integritatea psihologică a unei persoane prin coerciție sau amenințări. Potrivit GREVIO, dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor intră sub incidența acestei dispoziții, datorită impactului psihologic semnificativ asupra victimelor (GREVIO, 2023). În 2016, articolul 201/1 din Codul penal a fost modificat, de asemenea, pentru a include la litera b) violența psihologică, inclusiv izolarea, intimidarea în scopul impunerii voinței personale sau a controlului asupra victimei. Deși nicio jurisprudență nu poate arăta în prezent domeniul specific de aplicare a acestei dispoziții, formularea acesteia pare a restrânge, riscând să nu reflecte experiența victimelor. Mai exact, nu abordează în mod complex toate formele de violență psihologică experimentate de victime și descrise de GREVIO, cum ar fi amenințările, insultele, rușinea, defăimarea, incitarea la sinucidere sau la automutilare și abuzul economic (GREVIO, 2023). Ca răspuns la acest potențial decalaj juridic, ar putea apărea întrebarea, dacă articolul 150 din Codul penal privind determinarea sau înlesnirea sinuciderii și articolul 155 din Codul penal privind amenințarea cu omor ori cu vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății, ar putea veni în ajutor. Este de remarcat faptul că, ambele dispoziții menționează în mod expres acțiunile „prin intermediul rețelelor

de comunicații electronice”, în timp ce articolul 155 se aplică în cazurile în care infracțiunea este comisă pe motivul prejudecății de gen. În același timp, articolul 201/1 litera (c) din Codul penal care asimilează violența domestică la privarea de mijloace economice, ar putea contribui la completarea acestui decalaj, principala problemă fiind domeniul de aplicare restrâns al dispoziției, care este condiționat de cauzarea unei vătămări ușoare a integrității corporale sau a sănătății victimei. Cu toate acestea, raportul Avocatului Poporului din Republica Moldova evidențiază numărul redus de dosare penale și condamnări pentru violență psihologică (Oficiul Avocatului Poporului din Republica Moldova, 2023). Acest lucru este valabil și pentru violența online și facilitată de tehnologie, având în vedere lipsa unei jurisprudențe specifice.

Articolul 34 (urmărirea) din Convenția de la Istanbul definește urmărirea ca fiind „comportamentul intenționat de angajare repetată într-un comportament amenințător direcționat către o altă persoană, determinând-o pe aceasta să se teamă pentru siguranța sa”. Raportul explicativ se referă deja la utilizarea potențială a TIC, recunoscând astfel dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor (Consiliul European, 2011a). În cadrul Republicii Moldova, această dispoziție a fost transpusă în articolul 78 din Codul contravențional, care interzice persecutarea în mod repetat a unei persoane căreia i s-a cauzat o stare de anxietate, frică pentru siguranța proprie ori a rudelor apropiate, fiind constrânsă să-și modifice conduita de viață. Acest lucru se face prin persecutarea persoanei, contactarea sau încercarea de a o contacta prin orice mijloace. Nu există jurisprudență care să demonstreze că o astfel de mișcare este aplicabilă în domeniul digital, deși o referire la persecutarea unei persoane sau termenul rezidual „prin orice mijloace” ar putea sugera o astfel de aplicabilitate. Cu toate acestea, dacă ar fi cazul, domeniul de aplicare al dispoziției ar fi limitat, deoarece persecuția cibernetică include activități precum uzurparea identității, persecutarea cu complici pentru a izola victima și invadarea vieții private a victimei prin tactici precum supravegherea rețelilor de socializare, accesarea e-mailurilor și a telefoanelor, furtul parolilor sau piratarea dispozitivelor. Aceasta presupune instalarea de programe spion sau aplicații de geolocalizare sau furtul de dispozitive (GREVIO, 2021). În general, un punct slab este lipsa de descurajare și în aplicarea deficitară a legii, care se observă și în urmărirea penală a persecuției în viața reală (GREVIO, 2023).

Articolul 40 (hărțuirea sexuală) din Convenția de la Istanbul definește hărțuirea sexuală ca fiind orice formă de conduită verbală, nonverbală sau fizică de natură sexuală, cu scopul sau efectul violării demnității unei persoane, în special atunci când se creează un mediu intimidant, ostil, degradant, umilitor sau jignitor. Cu toate acestea, GREVIO a clarificat domeniul de aplicare a activităților sale pentru a cuprinde abuzul sexual bazat pe imagini, exhibiționismul cibernetic, intimidarea sexuală, sextorsionarea, amenințările, doxing-ul, uzurpare de identitate și diseminarea de informații (GREVIO, 2021c). Articolul 173 din Codul penal al Republicii Moldova definește hărțuirea sexuală ca fiind „manifestare a unui comportament fizic, verbal sau nonverbal, care lezează demnitatea persoanei ori creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare cu scopul de a determina o persoană la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual nedorite, săvârșite prin amenințare, constrângere, șantaj”. Având în vedere că GREVIO a remarcat deja aplicarea puțin frecventă a acestei dispoziții în cazurile offline, este probabil ca relevanța practică a omologului său digital să se confrunte cu limitări similare (GREVIO, 2021c). În acest sens, este de remarcat faptul că, în 2011, Curtea de Apel Bălți a schimbat condamnarea unui fost prieten pentru agresiune sexuală folosind imagini. Instanța l-a achitat pe bărbat de hărțuire sexuală în temeiul articolului 173 din Codul penal și a menținut în același timp condamnarea în temeiul articolului 177 alineatul (1) din Codul penal. Într-adevăr, articolul 177 din Codul penal interzice colectarea ilegală sau răspândirea cu bună-știință a informațiilor, ocrotite de lege, despre viața personală, ce constituie un secret personal sau familial al altei persoane fără consimțământul ei.⁷ Deși urmărirea penală au început să aplice articolul 177 și au condus chiar la unele condamnări, potențialul său deplin în abordarea persecuției cibernetică nu a fost încă valorificat. În 2023, de exemplu, Curtea de Apel Chișinău a menținut condamnarea unui fost partener de sex masculin care a filmat și a distribuit un filmuleț video care prezenta un comportament sexual cu victima, în baza articolului 177 alineatul (1) din Codul penal.⁸ În mod similar, cu un an mai devreme, aceeași instanță a menținut condamnarea unui fost soț care a făcut și a distribuit imagini foto cu fosta sa soție fără consimțământul acesteia, în temeiul articolului 177 alineatul (2) din Codul penal. De altfel, instanța a subliniat că un astfel de comportament încalcă articolul 28 din Constituție, care protejează viața intimă, familială

7 Curtea de Apel Bălți, dosar nr. 1a-225/2011, 01.06.2011

8 Curtea de Apel Chișinău, dosar nr. 1r-263/22, 16.05.2023

și privată. Această încălcare impune o obligație negativă de a se abține de la acțiuni care pot afecta sau periclita intimitatea altei persoane.⁹ În 2023, a fost adus un amendament la articolul 177 din Codul penal, introducându-se un nou alineat care se referă în mod specific la culegerea ilegală a informațiilor sexuale explicite, inclusiv imagini și înregistrări, cu utilizarea TIC, cu intenția de răzbunare, ură, umilire sau de a leza onoarea și demnitatea persoanei respective. Cu toate acestea, dispoziția respectivă are un domeniu de aplicare limitat, incriminând doar o categorie specifică de fapte (*și anume*, distribuirea) și vizând motive specifice ale autorului (*și anume*, răzbunare, ură, umilire sau lezarea onoarei și demnității). Această formulare poate fi considerată inducând în eroare și potențial blamând victima. Mai exact, deși abordează într-o anumită măsură abuzul sexual bazat pe imagini, nu acoperă toate celelalte forme de comportament neconsensual descrise la articolul 40 din Convenția de la Istanbul. Aceasta cuprinde realizarea și crearea de imagini intime fără consimțământ, precum și amenințările de a distribui astfel de conținut. În plus, incriminarea comportamentului bazat pe motivele autorului, stabilește un plafon mai ridicat pentru urmărirea penală, implicând, eventual, responsabilitatea victimei sau impunând victima să suporte consecințe specifice. (Rigotti & McGlynn, 2022). În consecință, multe victime rămân insuficient protejate în acest cadru juridic.

Deși nu are legătură directă cu transpunerea Convenției de la Istanbul, este de remarcat faptul că articolul 70 din Codul contravențional interzice în mod expres incitarea la discriminare pe bază de gen, extinzându-și domeniul de aplicare la acțiunile desfășurate prin intermediul unui sistem informațional. Această constatare subliniază recunoașterea faptului că violența online și facilitată de tehnologie împotriva femeilor transcende spațiile fizice, creând noi provocări în combaterea prejudiciilor bazate pe gen în spațiul cibernetic.

La fel ca și în cazul infracțiunilor sexuale comise în viața reală (GREVIO, 2023), judecătorii din Moldova par să subtilizeze întregul spectru de pedepse disponibile, optând adesea pentru sancțiunile cele mai puțin severe. Această abordare riscă să minimalizeze gravitatea violenței online și a celei facilitate de tehnologie împotriva femeilor. În orice caz, în conformitate cu Codul de procedură penală al Republicii Moldova, femeile victime ale violenței au acces la despăgubiri primare din partea agresorului, fie prin intermediul procedurilor penale (articolul 219), fie prin inițierea unui proces civil separat (articolul 221). În decizia Curții de Apel Chișinău menționată mai sus (2023), de exemplu, acțiunea civilă depusă de partea vătămată a fost admisă parțial, ceea ce a dus la acordarea prejudiciului moral în valoare de 50.000 L.

Abordând obligațiile generale și răspunsul imediat în conformitate cu articolele 49 (Obligații generale) și 50 (Răspunsul imediat, prevenire și protecție) din Convenția de la Istanbul, absența unor dispoziții specifice care să abordeze dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor face necesară referirea la un cadru mai larg care reglementează infracțiunile sexuale în viața reală. În acest context, GREVIO atrage atenția asupra articolelor 8 și 11 din Legea privind prevenirea și combaterea violenței în familie, care impun reacții prompte din partea autorităților responsabile de combaterea violenței domestice (GREVIO, 2023). Aceste dispoziții conțin obligația de a informa pe deplin victimele cu privire la drepturile sale, asistența disponibilă din partea autorităților și instituțiilor, serviciile și organizațiile relevante, procedurile legale pentru depunerea plângerilor și rolul poliției, punând accent pe abordarea interdepartamentală și colaborarea cu alte autorități competente și cu societatea civilă. În plus, articolul 11 alineatul (2) din Legea privind prevenirea și combaterea violenței în familie subliniază dreptul victimelor la asistență pentru recuperare fizică, psihologică și socială prin acțiuni speciale medicale, psihologice, juridice și sociale. Acordarea serviciilor de protecție și asistență nu este condiționată de dorința victimei de a face declarații și a participa la procese de urmărire în justiție a agresorului. De asemenea, legea protejează dreptul la viața privată și confidențialitatea informațiilor privind victima. În pofida acestor dispoziții legale, există o disparitate notabilă între numărul de apeluri pentru asistență din partea poliției în cazurile de violență domestică și cazurile confirmate, precum și condamnările (GREVIO, 2023). Acest lucru generează îngrijorări cu privire la posibila subraportare sau la tratarea inadecvată a cazurilor de violență online și facilitată de tehnologie, ceea ce ar putea duce la o situație la fel de îngrijorătoare.

În general, toate măsurile existente care oferă sprijin și asistență victimelor, astfel cum au fost transpuse din articolele 56 (Măsuri de protecție) și 57 (Asistență juridică) din Convenția de la Istanbul, ar trebui aplicate în cazurile de violență online și facilitată de tehnologie. Prin urmare, este esențial să se ia în

9 Curtea de Apel Chișinău, dosar nr. 1r-69/22, 21.11.2022

considerare atât aspirațiile, cât și limitările deja identificate de GREVIO în acest context, cum ar fi îmbunătățirea accesului la justiție (GREVIO, 2023). În plus, recunoscând continuitatea violenței de gen la care sunt supuse femeile, articolul 215 din Codul de procedură penală ar trebui să rămână relevant pentru a le proteja viața, integritatea corporală și libertatea în spațiul cibernetic. În cele din urmă, autoritățile judiciare trebuie să poată emite ordonanțe legale obligatorii, la cererea victimei, pentru a elimina sau bloca accesul la conținut intim neconsensual, implicând furnizorii de servicii intermediare relevanți. Aceste prevederi legale joacă un rol vital în prevenirea sau limitarea prejudiciilor, recunoscând așa-numita „a treia victimizare” pe care femeile o suportă la fiecare vizionare sau distribuire a unor astfel de materiale. (Clevenger & Navarro, 2021).

Recomandări

1. Să extindă incriminarea dimensiunii digitale a violenței psihologice - astfel cum este prevăzută la articolul 201/1 din Codul penal - în conformitate cu Recomandarea generală nr. 1 a GREVIO. Aceasta presupune abordarea expresă a amenințărilor, insultelor, rușinii, defăimării, incitării la sinucidere sau la automutilare, precum și a abuzurilor economice prin intermediul TIC și al IA.
2. Să extindă domeniul de aplicare a articolului 78 din Codul contravențional prin extinderea interdicției acestuia pentru a cuprinde dimensiunea digitală a persecuției. În conformitate cu Recomandarea generală nr. 1 a GREVIO, această extindere ar trebui să includă, de asemenea, acte precum uzurparea de identitate, persecuția prin complicitate pentru a izola victima și invadarea vieții private a victimei prin tactici precum monitorizarea rețelelor de socializare, accesarea e-mailurilor și a telefoanelor, furtul parolelor sau implicarea în piratarea dispozitivelor.
3. Revizuirea articolului 177 alineatul (3) din Codul penal pentru a acoperi în mod complex dimensiunea digitală a persecuției, evitând limbajul restrictiv, înșelător și de blamare a victimelor, alinierea acestuia cu Recomandarea generală nr. 1 a GREVIO. Această revizuire ar trebui să implice extinderea domeniului de aplicare pentru a încorpora preluarea și crearea de imagini intime fără consimțământ, amenințările de a distribui astfel de materiale și eliminarea oricăror referiri la motivele infractorului.
4. Să asigure aplicarea efectivă a revizuirii articolului 201/1 din Codul penal, a articolului 78 din Codul penal și a articolului 177 alineatul (3) din Codul penal, impunând în același timp sancțiuni proporționale și asigurând oportunități de obținere a despăgubirilor. Pentru o investigație, urmărire penală și sancționare eficace, este necesar să se asigure o formare complexă pentru organele de drept, avocați și judecători, dotându-i cu competențele și cunoștințele necesare pentru a aborda specificul dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor. În plus, încurajarea sensibilizării sociale prin campanii care vizează dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor și eliminarea stereotipurilor de gen pot contribui și mai mult la crearea unui mediu juridic mai bine informat și mai favorabil.
5. Garantarea aplicabilității dispozițiilor care reglementează serviciile de suport și asistență pentru victime în cazurile care implică dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor. Ar trebui introduse modificări pentru a împuternici autoritățile judiciare să emită ordonanțe legale obligatorii, la cererea victimei, pentru eliminarea sau blocarea accesului la conținut intim neconsensual, prevenind astfel a treia victimizare.

3.4 Coordonarea politicilor pentru abordarea dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor

Convenția de la Istanbul obligă părțile să elaboreze și să pună în aplicare politici complexe și coordonate la toate nivelurile de stat și în departamente și instituții relevante, implicând organisme guvernamentale, ONG-uri, parlamente și autorități naționale, regionale și locale. Programul național privind prevenirea și combaterea violenței față de femei și a violenței în familie (2023-2027) încorporează acest aspect ca

al patrulea obiectiv general, recunoscând ca potențiale provocările existente și demonstrând deja un angajament de a consolida punerea în aplicare a acestui ultim pilon.

În conformitate cu articolul 11 (Colectarea datelor și cercetarea) din Convenția de la Istanbul, se așteaptă ca Republica Moldova să colecteze date statistice relevante dezagregate la intervale regulate privind cazurile din toate formele de violență împotriva femeilor, inclusiv dimensiunea digitală a acesteia. Programul național recunoaște insuficiența datelor statistice colectate de diverse instituții publice, invocând lipsa de armonizare, de dezagregare pe baza unor factori-cheie, cum ar fi sexul, vârsta, forma de violență, relația autor-victimă și geolocația. Statisticile oficiale nu oferă în prezent informații specifice în ceea ce privește tipurile de violență, inclusiv amploarea incidentelor care implică dispozitive digitale sau mediul digital. Prin urmare, completarea acestei lacune în materie de date va contribui la înțelegerea prevalenței, a modelelor și consecințelor violenței online și a celei facilitate de tehnologie împotriva femeilor în Republica Moldova, facilitând intervenții mai bine direcționate și mai bine informate. În acest scop, Republica Moldova ar putea beneficia de pe urma luării în considerare a orientărilor și recomandărilor specifice oferite de mecanismele și organismele internaționale de experți care abordează violența împotriva femeilor. De exemplu, UNFPA subliniază importanța vizării tinerilor, care sunt aparent mai susceptibili la abuzuri digitale, precum și a infractorilor, și anume un grup adesea neglijat (UNFPA, 2023). Pe de altă parte, UN Women sugerează să se angajeze în consultări cu organizațiile societății civile, cu mișcările feministe și cu alți susținători ai egalității de gen. Aceste consultări ar trebui să fie un proces continuu, care să implice perfecționarea metodologiilor, receptivitatea la prioritățile și perspectivele victimelor și identificarea formelor, tacticilor și contextelor emergente ale violenței online și facilitate de tehnologie împotriva femeilor (UN Women & OMS, 2023).

În abordarea dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor, GREVIO solicită, în general, instituirea unui cadru instituțional adecvat pentru a asigura un răspuns complex. Acest lucru implică nu numai o colaborare eficientă între sistemul judiciar, procurori și organele de drept (LEA), ci subliniază, de asemenea, necesitatea unui angajament activ și a unei coordonări cu societatea civilă și organizațiile neguvernamentale (OSC și ONG) și cu sectorul privat (GREVIO, 2021). Cu toate acestea, nivelul de cooperare existent între părțile interesate cheie pentru a aborda violența online și facilitată de tehnologie rămâne neclar, reflectând potențial aceleași puncte forte și puncte slabe observate în abordarea violenței offline (GREVIO, 2023). În acest sens, La Strada Moldova și UN Women raportează o lipsă de implicare a comunității și a societății în abordarea violenței de gen (La Strada Moldova și UN Women, 2019). Mai mult, în ciuda prezenței tot mai mari a OSC-urilor și ONG-urilor dedicate abordării violenței bazate pe gen, numeroase provocări limitează eficacitatea acestora. Finanțarea insuficientă este un obstacol predominant (GREVIO, 2023), iar în cadrul acestor organizații nu pare să existe o concentrare dedicată asupra dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor. În cele din urmă, în viitorul apropiat, Republica Moldova va înființa Agenția Națională pentru Combaterea Violenței împotriva Femeilor, responsabilă cu elaborarea politicilor specifice și cu monitorizarea părților interesate implicate în abordarea acestui abuz de gen (Văcărescu, 2023), în conformitate cu articolul 10 din Convenția de la Istanbul (Organismul coordonator). Cu toate acestea, nu există nicio mențiune expresă cu privire la jurisdicția sau competența sa în abordarea dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor. În plus, se recomandă ca agenția națională să implice femeile în toate etapele, de la conceptualizare la implementare, asigurându-se că politicile, legile și alte intervenții abordează în mod adecvat nevoile și așteptările femeilor (UN Women, 2020b).

În cele din urmă, Republica Moldova pare să aibă o implicare insuficientă în sectorul privat și există o nevoie imperioasă de schimbare a acestei abordări. Pe plan internațional, devine tot mai recunoscut rolul-cheie al intermediarilor TIC în abordarea violenței online și a violenței împotriva femeilor facilitate de tehnologie, subliniind adesea necesitatea unor reforme juridice și politice care să le vizeze, în conformitate cu standardele privind drepturile omului. Aceasta include efectuarea de evaluări ale riscurilor, măsuri de reducere a riscurilor și mecanisme eficiente de raportare (Platforma EDVAW, 2022). În acest sens, UN Women subliniază importanța ca reprezentanții sectorului privat implicați în evaluarea riscurilor, identificarea conținutului dăunător și gestionarea plângerilor să fie sensibilizați cu privire la aspectele de gen și să primească formare cu privire la dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor, înțelegerea implicațiilor și impactul acesteia asupra victimelor și femeilor în general. În același timp, entitatea ONU precizează că orice sancțiune privată pentru violența online și facilitată de tehnologie,

cum ar fi scuzele, suspendarea și interzicerea accesului la platforma socială, trebuie să reflecte în mod proporțional prejudiciul și gravitatea violenței (UN Women, 2020b).

Recomandări

1. Introducerea unui sistem complex de colectare a datelor în diverse instituții publice, care să permită colectarea de date dezagregate privind dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor. Aceste date ar trebui să cuprindă factori-cheie, cum ar fi sexul, vârsta, tipul de violență, relația dintre agresor și victimă și geolocația. Ar trebui efectuate cercetări calitative și cantitative suplimentare pentru a asigura o înțelegere sensibilă la context a violenței online și a celei facilitate de tehnologie împotriva femeilor în interiorul țării.
2. Asigurarea unei colaborări eficiente între sistemul judiciar, procurori și organele de drept promovând în același timp angajamentul activ și coordonarea cu OSC și ONG-uri și cu sectorul privat. Acest lucru necesită alocarea unei finanțări adecvate pentru instituțiile publice, OSC și ONG-uri, precum și înființarea unui organism coordonator. Acest organism coordonator ar trebui să posede experiență în domeniul violenței online și a celei facilitate de tehnologie și să includă femei în componența sa.
3. Implicarea intermediarilor TIC în procesele de evaluare a riscurilor, identificarea conținutului dăunător și soluționarea plângerilor. Această implicare ar trebui să fie condiționată de sensibilizarea personalului acestora la problemele de gen și de o formare complexă privind dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor. Această formare ar trebui să le permită să înțeleagă consecințele și impactul unei astfel de violențe asupra victimelor și a femeilor în general. Sancțiunile private pentru violența online și cea facilitată de tehnologie, inclusiv scuzele, suspendarea și interzicerea accesului la platformele sociale, ar trebui să fie proporționale cu prejudiciul și gravitatea infracțiunii.

4. Concluzii

Acest studiu a încercat să investigheze cadrul național al Republicii Moldova privind dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor, în conformitate cu prevederile legale și standardele de politici stabilite de mecanismele și organismele internaționale de experți relevante.

Acesta a început cu o prezentare generală a modului în care mecanismele și organismele internaționale de experți care abordează violența împotriva femeilor, inclusiv GREVIO, Raportorul Special al ONU privind violența împotriva femeilor, Grupul de Lucru al ONU, UN Women și UNFPA, au abordat problema dimensiunii digitale a acesteia. Aceste entități joacă un rol-cheie în monitorizarea, propunerea de recomandări și în eforturile de eliminare a acestui nou abuz de gen în continuă evoluție. GREVIO, de exemplu, a identificat principalele caracteristici și forme de violență online și facilitată de tehnologie împotriva femeilor în cadrul Convenției de la Istanbul, subliniind obligația părților de a incrimina comportamentele dăunătoare, cum ar fi persecuția cibernetică și hărțuirea cibernetică. În mod similar, Comitetul CEDAW, prin Recomandarea generală nr. 35, a extins obligațiile statelor părți de a răspunde la dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor, subliniind în același timp importanța colectării de date și a colaborării cu sectorul privat. Raportorul Special al ONU pentru combaterea violenței împotriva femeilor, Grupul de Lucru al ONU, UN Women și UNFPA contribuie, de asemenea, în mod activ la abordarea violenței online și a violenței facilitate de tehnologie, militând pentru legi sensibile la gen, colectarea de date, sensibilizarea socială și colaborarea între diferitele părți interesate.

Ulterior, studiul a trecut la analiza eforturilor de monitorizare și evaluare a mecanismelor și organismelor internaționale de experți privind dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor în Republica Moldova. În special, GREVIO s-a remarcat ca unicul actor internațional care și-a exprimat îngrijorarea cu privire la răspunsul național insuficient la violența digitală împotriva femeilor în primul său Raport de evaluare de referință pentru Republica Moldova (2023). În mod similar, UN Women Moldova a recunoscut prevalența și importanța violenței online și a violenței facilitate de tehnologie în 2019, deși nu au fost întreprinse acțiuni specifice. Cu toate acestea, a plasat informații pe site-ul său web despre consultări sigure și colectarea de date în timpul pandemiei Covid-19. În plus, UNFPA a recunoscut dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor și a lansat campania de sensibilizare socială "bodyright" în 2023.

În acest context, studiul a analizat răspunsurile existente la dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor în Republica Moldova, concentrându-se pe prevenire, protecție, urmărire penală și politici coordonate. Această analiză a fost efectuată în conformitate cu Convenția de la Istanbul și interpretarea acesteia de către GREVIO. În plus, au fost luate în considerare recomandările legislative și de politici relevante ale Comitetului CEDAW, ale Raportorului Special al ONU privind VAW, ale Grupului de Lucru al ONU, ale UN Women și ale UNFPA.

Republica Moldova a întreprins inițiative pentru a aborda dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor, exemplificate prin campania "bodyright", lansată în 2023 de către UNFPA. Această campanie are drept scop protejarea femeilor și fetelor de violența online și facilitată de tehnologie prin distingerea materialelor intime consensuale și neconsensuale. În sens mai general, studiul a identificat mai multe lacune în eforturile de prevenire pe care Republica Moldova trebuie să le abordeze în mod complex. Printre deficiențele specifice se numără lipsa educației și a formării specifice, esențiale pentru dezvoltarea atitudinilor și pentru acordarea de sprijin victimelor. În plus, există o lipsă vizibilă de intervenții preventive și de programe de tratament, esențiale pentru a-i ajuta pe infractori să își schimbe comportamentul. În cele din urmă, studiul a subliniat necesitatea unor măsuri preventive pentru a modela normele și comportamentele pe internet, abordând aspecte precum misoginismul, ura și utilizarea toxică a mediilor sociale. Implicarea tuturor utilizatorilor de media digitale, inclusiv a bărbaților și băieților, a fost considerată esențială.

În abordarea dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor, Republica Moldova protejează femeile prin furnizarea de servicii de asistență generală și specializată. În acest sens, „Telefonul de încredere pentru femei și fete” funcționează 24/7 pentru a ajuta victimele violenței online și a celei facilitate de

tehnologie. Cu toate acestea, studiul a identificat deficiențe semnificative în ceea ce privește informațiile disponibile, evidențiind faptul că pagina web oficială dedicată prevenirii violenței domestice nu conține nicio mențiune cu privire la dimensiunea digitală. În plus, studiul a subliniat că este posibil ca serviciile de asistență existente să nu răspundă pe deplin nevoilor unice ale victimelor, cum ar fi eliminarea rapidă a conținutului intim de pe internet. Având în vedere progresele tehnologice, studiul a sugerat explorarea unor abordări inovatoare, cum ar fi utilizarea aplicațiilor, pentru a oferi un sprijin mai accesibil pentru victime.

În Republica Moldova, cadrul legal existent a prezentat limitări semnificative în abordarea dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor. Deși articolul 201/1 din Codul penal a fost modificat pentru a interzice violența psihologică, acesta are un domeniu de aplicare restrâns și nu acoperă în mod expres diversele comportamente dăunătoare, cum ar fi amenințările, insultele, rușinea, defăimarea, instigarea la sinucidere sau la automutilare și abuzul economic. O problemă similară a apărut în cazul articolului 78 din Codul contravențional, care, deși interzice persecuția, nu cuprinde întreaga gamă de activități de persecuție cibernetică, cum ar fi uzurparea de identitate, pirateria informatică sau invadarea vieții private. În plus, a constatat că articolul 173 din Codul penal oferă o protecție juridică limitată pentru victimele abuzurilor sexuale bazate pe imagine. În cele din urmă, studiul a subliniat faptul că lipsa unor dispoziții specifice pentru dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor rezultă în necesitatea de a se baza pe un cadru legal mai amplu care să reglementeze infracțiunile sexuale offline.

Abordarea dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor necesită elaborarea și punerea în aplicare a unor politici complexe și coordonate la toate nivelurile de stat, cu implicarea autorităților și instituțiilor relevante, a ONG-urilor, a OSC-urilor și a sectorului privat. În consecință, studiul a evidențiat faptul că Programul național privind prevenirea și combaterea violenței față de femei și a violenței în familie (2023-2027) recunoaște lipsa în prezent a unor astfel de politici complexe și a unei astfel de coordonări și demonstrează un angajament de a suplini acest decalaj. De exemplu, înființarea Agenției naționale pentru prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor este considerată un pas spre îmbunătățirea coordonării. Programul național vizează, de asemenea, îmbunătățirea colectării de date într-un mod consecvent și dezagregat, contribuind la o mai bună înțelegere a prevalenței, a modelelor și a impactului violenței online și a celei facilitate de tehnologie împotriva femeilor. În plus, se acordă o atenție deosebită interacțiunii cu sectorul privat, cu accent pe punerea în aplicare a măsurilor de reglementare și de autoreglementare.

5. Recomandări finale

Prezentul raport reprezintă studiul realizat pentru Republica Moldova și cadrul național de combatere a dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor, care trebuie înțeles ca incluzând atât aspectele online (activitățile desfășurate și datele disponibile pe internet, inclusiv intermediarii de internet de pe surface web, cât și dark web-ul), cât și cele facilitate de tehnologie (activitățile desfășurate cu ajutorul tehnologiei și echipamentelor de comunicare, inclusiv hardware și software) comportamente dăunătoare comise împotriva femeilor. Pe baza acestei evaluări, raportul a salutat angajamentul semnificativ și inițial demonstrat de Republica Moldova în acest domeniu și a elaborat câteva recomandări specifice pentru a consolida cadrul național al acestora în ceea ce privește prevenirea, protecția, urmărirea penală și politicile coordonate. Ceea ce urmează este o evaluare și o recomandare mai amplă și mai descriptivă.

Calificarea juridică a dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor: Republica Moldova pare să califice, în primul rând, din punct de vedere juridic dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor ca fiind o încălcare a dreptului fundamental la viața privată și de familie în temeiul articolului 28 din Constituție. După cum s-a arătat anterior, această înțelegere rezultă din examinarea sistematică a dispozițiilor penale care interzic anumite cazuri de violență online și facilitată de tehnologie, precum și din jurisprudența relevantă. Cu toate acestea, interpretarea dată nu reflectă pe deplin experiențele victimelor care percep în mod obișnuit abuzul sexual bazat pe imagini și, probabil, alte forme de violență online și facilitată de tehnologie ca fiind încălcări ale autonomiei lor sexuale. (McGlynn & Rackley, 2017). În aceeași ordine de idei, GREVIO a remarcat că, în conformitate cu principiile dreptului internațional privind drepturile omului, „acte neconsensuale de natură sexuală ar trebui să fie definite ca încălcări ale integrității corporale și ale autonomiei sexuale a unui individ, mai degrabă decât ca infracțiuni împotriva moralității, a decenței publice, a onoarei, a familiei sau a societății” (GREVIO, 2020, par. 156). În

cadru național, această reinterpretare nu este doar recomandabilă, ci și imaginabilă. În special, La Strada Moldova și UN Women clarifică faptul că garanția constituțională a dimensiunii intime a vieții private are drept scop protejarea identității individului, a vieții intime și a relațiilor personale, inclusiv a libertății sexuale (La Strada Moldova & UN Women, 2019). Această recunoaștere are o importanță primordială și ar putea servi drept element de bază pentru dezvoltarea și implementarea unui cadru național care susține autonomia și consimțământul personal. Mai exact, o astfel de abordare ar putea contribui la eliminarea subordonării sociale de durată și a stereotipurilor de gen, oferind femeilor dreptul de exprimare a experiențelor și de a participa în societate pe picior de egalitate.

Efectuarea unui studiu amplu: Acest studiu reprezintă prima cercetare de până acum a dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor în Republica Moldova. Importanța acestuia nu se limitează la constatările directe, deoarece ar trebui să acționeze ca un catalizator pentru o explorare mai complexă și mai detaliată prin intermediul cercetării calitative și cantitative. O astfel de investigație va juca un rol-cheie în dezvoltarea naturii, amplitudinii, semnificației și impactului prejudiciilor online și facilitate de tehnologie asupra femeilor în contextul Republicii Moldova. De fapt, nu doar că va amplifica vocile victimelor, ci va servi, de asemenea, drept bază pentru reforme legale bazate pe dovezi, practici îmbunătățite de aplicare a legii, mecanisme îmbunătățite de sprijinire a victimelor și campanii de sensibilizare socială mai eficiente. Acest lucru este extrem de important, având în vedere că, la momentul redactării acestui raport, Ministerul Afacerilor Interne pare să fi inițiat un proiect de lege pentru a ajusta prevederile Legii nr. 20 privind prevenirea și combaterea criminalității digitale. Deși conținutul proiectului de lege nu a fost făcut public, această moțiune politică decurge din necesitatea imperioasă ca cetățenii să aibă acces facil la mecanismele de raportare și de înființare a unităților specializate dedicate identificării și combaterii infracțiunilor cibernetice, inclusiv a celor legate de dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor (UNFPA Moldova, 2023c).

Reformarea cadrului legislativ: În ceea ce privește reforma juridică, este necesară extinderea domeniului de aplicare a dispozițiilor existente în codurile penale și contravenționale, care în prezent abordează doar cazuri specifice de violență online și facilitată de tehnologie împotriva femeilor. Mai exact, acest domeniu de aplicare limitat se referă la acțiunile specifice descrise în dispoziții, la „informații de natură sexuală”, la sarcina suplimentară de probare a motivelor infractorului și la luarea în considerare exclusiv a „sistemelor informatice”. După cum s-a discutat anterior, dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor cuprinde o gamă diversă de comportamente și experiențe. Prin urmare, reforma legală ar trebui să reflecte experiențele personale și variate ale victimelor, recunoscând în același timp că nuditatea și alte imagini intime nu se aliniază întotdeauna la normele convenționale din comunitățile dominante. (Erika Rackley et al., 2021). În plus, ar trebui să se dea dovadă de prudență atunci când se face referire la motivele infractorului, deoarece aceasta ar putea pune o anumită responsabilitate asupra victimelor pentru comportamentul dăunător, ceea ce ar putea complica urmărirea penală. Este necesară o abordare echilibrată pentru a asigura răspunderea juridică fără a obstrucționa exercitarea justiției. În consecință, reforma legislativă trebuie să adopte o perspectivă orientată spre viitor, recunoscând natura în continuă evoluție a violenței digitale împotriva femeilor. Dezvoltarea constantă a platformelor de socializare, a inteligenței artificiale și a tehnologiilor emergente, cum ar fi metaversul, necesită un cadru legal flexibil și adaptabil.

Armonizarea cadrului legislativ și aplicarea legii la nevoile unice ale victimelor: În absența unor dispoziții specifice, acest studiu s-a bazat frecvent pe aplicarea cadrului național care abordează violența de gen care are loc în viața reală. Deși acest lucru poate fi suficient în anumite cazuri sau poate servi ca un pas inițial, viitoarele reforme legislative și de politici ar trebui să fie elaborate pe baza caracteristicilor unice ale dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor. După cum s-a subliniat anterior, este extrem de importantă introducerea unei dispoziții care să împuternicească autoritățile judiciare să emită prompt ordonanțe legale obligatorii, la cererea victimei, pentru eliminarea sau blocarea accesului la conținut intim fără consimțământ. Cu implicarea furnizorilor de servicii intermediare relevante, această măsură are ca scop atenuarea prejudiciului continuu cauzat de violența online și facilitată de tehnologie, care se intensifică adesea cu fiecare vizionare sau distribuire de materiale intime. În plus, având în vedere limitările existente ale cadrului legal care abordează dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor, un rol important are jurisprudența în ceea ce privește capacitatea de răspuns și reflectarea experiențelor victimelor. În acest context, judecătorii ar trebui să adopte o abordare intersectorială și sensibilă la

dimensiunea de gen, recunoscând că victimele pot experimenta în mod diferit violența online și facilitată de tehnologie din cauza unor caracteristici personale multiple și intersectoriale, inclusiv, printre altele, dizabilitatea, vârsta și ocupația. De altfel, această recunoaștere ar trebui, de asemenea, să servească și ca temei pentru acordarea de asistență și sprijin victimelor. În acest scop, este esențial să se asigure o formare cuprinzătoare pentru profesioniștii implicați în abordarea dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor. Această formare, care ar putea implica inițiative de colaborare cu alte țări, ar trebui să le ofere competențele necesare pentru a identifica și răspunde eficient la modelele nuanțate și în evoluție ale violenței online și facilitate de tehnologie și la particularitățile acesteia.

Interacțiunea cu sectorul privat: Combaterea dimensiunii digitale a violenței împotriva femeilor și protecția drepturilor omului pentru femei se află la răscrucea unor drepturi și libertăți conflictuale, inclusiv a celor legate de interese economice, financiare și comerciale mai largi. În consecință, este necesar să se promoveze un dialog continuu cu sectorul privat, recunoscând responsabilitatea Republicii Moldova de a reglementa activitățile de afaceri care ar putea avea un impact negativ asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale femeilor în spațiul cibernetic și nu numai. În acest sens, în Europa, traiectoria legislativă și politică predominantă implică în prezent mai multe măsuri pe care statele ar trebui să le impună sectorului privat pentru a identifica și a atenua prejudiciile online și cele facilitate de tehnologie. Aceste măsuri cuprind, printre altele, evaluări ale riscurilor, obligația de expertiză preliminară privind drepturile omului, moderarea conținutului, audituri independente și rapoarte privind transparența (Nave & Lane, 2023; Posetti & Bontcheva, 2022; Consiliul Europei, 2021). Republica Moldova ar putea să se inspire din aceste eforturi și să se alăture în mod activ combaterii colective, bazându-se pe lecțiile deja învățate.

Interacțiunea cu OSC și ONG-uri: După cum s-a raportat anterior, în Republica Moldova, OSC-urile și ONG-urile joacă în prezent un rol cheie în prevenirea și abordarea violenței bazate pe gen, precum și în furnizarea de asistență și sprijin esențial pentru victime. Prin urmare, implicarea acestora ar putea fi vitală în creșterea gradului de sensibilizare socială, în promovarea reformelor de politici și în implementarea măsurilor preventive, extinzându-și impactul la sfera digitală. Cu toate acestea, este esențial să se recunoască faptul că contribuția actuală a OSC și a ONG-urilor în acest context este încă limitată, posibil din cauza constrângerilor financiare existente. Pentru a le spori impactul și eficacitatea, este imperios necesară o finanțare sporită. Aceste organizații funcționează adesea cu bugete limitate, iar consolidarea resurselor lor financiare le-ar permite să își extindă sfera de activitate, să pună în aplicare programe mai complexe și să abordeze provocările multilaterale generate de violența împotriva femeilor online și facilitată de tehnologie.

5. Referințe

- Aborisade, R. A. (2022). Abuzul sexual bazat pe imagine într-o societate nigeriană conservatoare din punct de vedere cultural: Narațiuni ale victimelor feminine despre costurile psihosociale. *Sexuality Research and Social Policy*, 19(1), 220-232. <https://doi.org/10.1007/s13178-021-00536-3>.
- Adriane Van der Wilk. (2018). Violența cibernetică și discursul de ură online împotriva femeilor. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1ccedce6-c5ed-11e8-9424-01aa75ed71a1>.
- Antiviolența. (2022). Dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor în Republica Moldova. <https://antiviolența.gov.md/dimensiunea-digitala-a-violentei-impotriva-femeilor-in-republica-moldova/>.
- Antiviolența. (2023). Ce poți face? <https://antiviolența.gov.md/ce-poti-face/>.
- Balica, E., Marinescu, V., & Balica, M. (2022). A fost Anastasia victimă a violenței partenerului? Media Coverage of Femicide in Romania and Moldova (Media Coverage of Femicide in Romania and Moldova). *Journalism Practice*, 16(1), 178-199. <https://doi.org/10.1080/17512786.2020.1799236>.
- Bates, S. (2017). Revenge Porn și sănătatea mintală: O analiză calitativă a efectelor asupra sănătății mentale ale pornografiei de răzbunare asupra femeilor supraviețuitoare. *Feminist Criminology*, 12(1), 22-42. <https://doi.org/10.1177/1557085116654565>.
- Bocij, P., & McFarlane, L. (2003). Cyberstalking: The Technology of Hate (Tehnologia urii). *The Police Journal: Theory, Practice and Principles*, 76(3), 204-221. <https://doi.org/10.1350/pojo.76.3.204.19442>.
- CEDAW. (1992). Recomandarea generală nr. 19 privind violența împotriva femeilor.
- CEDAW. (2010). Recomandarea generală nr. 28 privind obligațiile fundamentale ale statelor părți în temeiul articolului 2 CEDAW.
- CEDAW. (2017). Recomandarea generală nr. 35 privind violența împotriva femeilor bazată pe gen, care actualizează Recomandarea generală nr. 19.
- Comitetul CEDAW. (2020). Observații finale privind cel de-al șaselea raport periodic al Republicii Moldova.
- Centrul de Drept al Avocaților. (2023, 25 noiembrie 2023). CDA participă la campania „16 zile de activism împotriva violenței bazate pe gen”. <https://cda.md/cda-participates-in-the-16-days-of-activism-against-gender-based-violence-campaign/>.
- Clevenger, S., & Navarro, J. (2021). „A treia victimizare”: Cybervictimizarea supraviețuitorilor de agresiune sexuală și a familiilor acestora. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 37(3), 356-378. <https://doi.org/10.1177/10439862211001616>.
- CoE. (2011). Raport explicativ la Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice. <https://rm.coe.int/1680a48903>.
- Consiliul Europei. (2011a). Raport exploratoriu la Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice. <https://rm.coe.int/1680a48903>.
- Consiliul Europei. (2011b). Cei patru piloni ai Convenției de la Istanbul. <https://rm.coe.int/coe-istanbulconvention-brochure-en-r03-v01/1680a06d4f>.
- Consiliul Europei. (2021). Moderarea conținutului: Cele mai bune practici pentru cadre juridice și procedurale eficiente pentru mecanismele de autoreglementare și coreglementare a moderării conținutului. <https://edoc.coe.int/en/internet/10198-content-moderation-guidance-note.html>.
- Dogaru, V. (2023). Criminalitatea fără pedeapsă în spațiul online. Victimele violenței digitale, singure în fața abuzatorilor. SănătateInfo. <http://www.sanateinfo.md/News/Item/11851/crime-fara-pedeapsa-in-spatiul-online-victimele-violentei-digitale-singure-in-fata-abuzatorilor>.

- Platforma EDVAW. (2022). Dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor, așa cum este abordată de cele șapte mecanisme ale Platformei EDVAW. <https://rm.coe.int/thematic-report-on-the-digital-dimension-of-violence-against-women-as-/1680a933ae>.
- Erika Rackley, Clare McGlynn, Kelly Johnson, Nicola Henry, Nicola Gavey, Asher Flynn și Anastasia Powell. (2021). În căutarea justiției și a reparației pentru victimele-supraviețuitoare ale abuzului sexual bazat pe imagini. 29, 293–322. <https://doi.org/doi.org/10.1007/s10691-021-09460-8>.
- Gillespie, A. A. A. (2019). Criminalitatea informatică: Key issues and debates (Ediția a doua). Routledge, Taylor & Francis Group.
- GREVIO. (2020). Raport de evaluare de bază Belgia. <https://rm.coe.int/grevio-report-on-belgium/16809f9a2c>.
- GREVIO. (2021). Recomandarea generală nr. 1 privind dimensiunea digitală a violenței împotriva femeilor. <https://rm.coe.int/grevio-rec-no-on-digital-violence-against-women/1680a49147>.
- GREVIO. (2022). Republica Moldova ratifică Convenția de la Istanbul. <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/-/the-republic-of-moldova-ratifies-the-istanbul-convention>.
- GREVIO. (2023). Raport de referință GREVIO: The Republic of Moldova. <https://rm.coe.int/grevio-s-baseline-evaluation-report-on-legislative-and-other-measures-/1680ad46a1>.
- Henry, N., & Powell, A. (2018). Violența sexuală facilitată de tehnologie: O revizuire a literaturii de cercetare empirică. *Trauma, Violence, & Abuse*, 19(2), 195-208. <https://doi.org/10.1177/1524838016650189> <https://doi.org/10.1177/1524838016650189>.
- OIM Moldova. (2023, 24 noiembrie). OIM Moldova se alătură campaniei „#16 zile de activism pentru eliminarea violenței împotriva femeilor și fetelor”. <https://moldova.iom.int/news/iom-moldova-joins-campaign-16-days-activism-eliminate-violence-against-women-and-girls>.
- Iyer, N., Nyamwire, B., & Nabulega, S. (2020). Realități alternative, interneturi alternative: African feminist research for a feminist internet. *Pollicy*. https://www.apc.org/sites/default/files/Report_FINAL.pdf.
- La Strada Moldova. (2023a, 18 aprilie). La Strada a demarat un ciclu de instruire pentru specialiști privind intervenția în cazurile de violență online. <https://lastrada.md/eng/articles/la-strada-has-started-a-training-cycle-for-specialists-regarding-intervention-in-c-348>.
- La Strada Moldova. (2023b, 21 aprilie). Procurorii și judecătorii sunt instruiți pe probleme de abuz online asupra minorilor. <https://lastrada.md/eng/articles/prosecutors-and-judges-are-trained-on-issues-of-online-abuse-of-minors-347>.
- La Strada Moldova. (2023c, 26 aprilie). Denim Day Moldova 2023: Consimțământul este o necesitate în orice relație, iar absența lui este un abuz. <https://lastrada.md/eng/articles/denim-day-moldova-2023-consent-is-a-must-in-any-relationship-and-its-absence-is-ab-350>.
- La Strada Moldova. (2023d, 16 august). Managerii instituțiilor preuniversitare sunt instruiți, timp de două zile, cu privire la Standardele de protecție și siguranță a copiilor în mediul online. <https://lastrada.md/eng/articles/the-managers-of-pre-university-institutions-are-trained-for-two-days-on-the-standa-364>.
- La Strada Moldova și UN Women. (2019). Particularități ale violenței sexuale în Republica Moldova. https://lastrada.md/pic/uploaded/Peculiarities%20of%20SV%20in%20RM_EN.pdf.
- McGlynn, C., & Rackley, E. (2017). Abuzul sexual bazat pe imagine. *Oxford Journal of Legal Studies*, 37(3), 534-561. <https://doi.org/10.1093/ojls/gqw033>.
- Ministerul Muncii și Protecției Sociale. (2023). Programul național privind prevenirea și combaterea violenței față de femei și a violenței în familie-Pentru anii 2023-2027. https://social.gov.md/wp-content/uploads/2023/03/Programul-VFF-si-VF_-15.03.2023_final.pdf.
- Nave, E., & Lane, L. (2023). Combaterea discursului de ură online: Cum influențează due diligence în materie de drepturi ale omului condițiile de utilizare? *Computer Law & Security Review*, 51, 105884. <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2023.105884>.

- Nedeljković, A. R., & Glišić, M. (2022). In front of the screen-Research on gender-based violence in the digital space. <https://serbia.unfpa.org/en/publications/front-screen>.
- Oddone, C. (2021). Crearea de programe de tratament pentru autorii violenței domestice și a violenței împotriva femeilor. Analiza cadrului juridic din Kosovo și raport de bune practici. Consiliul European.
- OHCHR. (1994). Chestiunea integrării drepturilor femeilor în mecanismele de drepturile omului ale Națiunilor Unite și eliminarea violenței împotriva femeilor.
- OHCHR. (2009). Raport al Raportorului special privind violența împotriva femeilor, cauzele și consecințele acesteia, Yakın Ertürk-Addendum: Misiunea în Republica Moldova.
- OHCHR. (2010). Eliminarea discriminării împotriva femeilor.
- OHCHR. (2013). Raport al Grupului de lucru privind problema discriminării împotriva femeilor în legislație și în practică-Addendum: Misiunea în Republica Moldova.
- OHCHR. (2018). Raportul Raportorului special privind violența împotriva femeilor, cauzele și consecințele acesteia privind violența online împotriva femeilor și fetelor din perspectiva drepturilor omului.
- Parsons-Pollard, N., & Moriarty, L. J. (2009). Cyberstalking: Utilizarea a ceea ce știm. *Victims & Offenders*, 4(4), 435-441. <https://doi.org/10.1080/15564880903227644>.
- Oficiul Avocatului Poporului din Republica Moldova. (2023). Raport alternativ privind măsurile de punere în aplicare a prevederilor Convenției Consiliului European privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice. <https://rm.coe.int/alternative-report-submitted-by-the-national-human-rights-institution-/1680aabe28>.
- Posetti, J., & Bontcheva, K. (2022). The Chilling: Recomandări pentru acțiuni de răspuns la violența online împotriva femeilor jurnaliste, inclusiv un cadru de evaluare a răspunsului la violența online. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000383788>.
- Rigotti, C. (în curs de apariție). Dreptul internațional, tehnologia și violența bazată pe gen. În N. Sandal (Ed.), *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*.
- Rigotti, C., & McGlynn, C. (2022). Către un drept penal european privind violența împotriva femeilor: Ambițiile și limitele propunerii Comisiei de a incrimina abuzul sexual bazat pe imagine. *New Journal of European Criminal Law*, 13(4), 452-477.
- Schulz, P., Halperin-Kaddari, R., Rudolf, B., & Freeman, M. A. (Eds.). (2022). *Convenția ONU privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor și protocolul opțional al acesteia: A commentary (A doua ediție)*. Oxford University Press.
- Şener, G., & Abınık, N. (2021). Cercetarea privind violența digitală în Turcia 2021. <https://turkiye.unfpa.org/en/publications/turkey-digital-violence-research-2021>.
- Comisia ONU privind statutul femeii. (2023). Inovare și schimbare tehnologică, precum și educație în era digitală pentru realizarea egalității de gen și emanciparea tuturor femeilor și fetelor. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/N23/081/71/PDF/N2308171.pdf?OpenElement>.
- Adunarea Generală a ONU. (2010). Coerența la nivelul întregului sistem.
- ONU Moldova. (2022, 7 octombrie). Lansarea cursului de e-learning pentru asistenții sociali „Gestionarea cazurilor de violență în familie”. <https://moldova.un.org/en/203168-launch-e-learning-course-social-workers-managing-cases-domestic-violence>.
- UN Women. (2020a). Violența online și facilitată de TIC împotriva femeilor și fetelor în timpul COVID-19. <https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2020/Brief-Online-and-ICT-facilitated-violence-against-women-and-girls-during-COVID-19-en.pdf>.
- UN Women. (2020b). Violența online împotriva femeilor în Asia: A multicountry study. <https://asiapacific.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20ESEAAsia/Docs/Publications/2020/12/ap-ICT-VAWG-report-7Dec20.pdf>.

- UN Women. (2021a). Măsurarea pandemiei din umbră: Violența împotriva femeilor în timpul COVID-19. <https://data.unwomen.org/sites/default/files/documents/Publications/Measuring-shadow-pandemic.pdf>.
- UN Women. (2021b). Violența împotriva femeilor în spațiul online. Insights from a multi-country study in the Arab States. https://arabstates.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20Arab%20States/Attachments/Publications/2021/11/Summary_Keyfindings_Final_EN.pdf.
- UN Women. (2022). Accelerarea eforturilor de combatere a violenței online și a celei facilitate de tehnologie împotriva femeilor și fetelor. <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2022/10/accelerating-efforts-to-tackle-online-and-technology-facilitated-violence-against-women-and-girls>.
- UN Women. (2023). Consultări în condiții de siguranță cu supraviețuitoarele violenței împotriva femeilor și fetelor. <https://moldova.unwomen.org/en/digital-library/publications/2023/06/safe-consultations-with-survivors-of-violence-against-women-and-girls>.
- UN Women și UNICEF. (2021). Un ghid pentru părțile interesate de aplicația mobilă „Safe YOU” pentru a crea conținut digital legat de GBV și a proteja femeile și adolescentele de GBV. https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2022-01/SAFE%20YOU%20GUIDE_ENG-min.pdf.
- UN Women și OMS. (2020). Colectarea datelor privind violența împotriva femeilor și fetelor în timpul COVID-19. <https://moldova.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20Moldova/Attachments/Publications/2020/VAWG-data-collection-during-covid-19.pdf>.
- UN Women și OMS. (2023). Situația dovezilor și a colectării de date privind violența împotriva femeilor facilitată de tehnologie. <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2023-04/Brief-The-state-of-evidence-and-data-collection-on-technology-facilitated-violence-against-women-en.pdf>.
- Grupul de lucru al ONU. (2020). Drepturile omului pentru femei în lumea muncii în schimbare.
- Grupul de lucru al ONU. (2022). Activismul fetelor și al femeilor tinere.
- UNESCO. (2020). Violența online împotriva femeilor jurnaliste: A Global Snapshots of Incidence and Impacts. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000375136>.
- UNFPA. (1994). Document de bază privind programul de populație al UNFPA. https://www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/Background_Document_on_the_Population_Programme_of_the_UN.pdf.
- UNFPA. (2021a). Un nou drept de autor pentru corpul uman. <https://www.unfpa.org/bodyright>.
- UNFPA. (2021b). Inovând pentru a pune capăt violenței. <https://www.unfpa.org/updates/innovating-to-end-violence>.
- UNFPA. (2021c). Violența bazată pe gen facilitată de tehnologie: Making All Spaces Safe. <https://www.unfpa.org/publications/technology-facilitated-gender-based-violence-making-all-spaces-safe>.
- UNFPA. (2021d). UNFPA lansează bodyright, un nou simbol „copyright” pentru a cere protecție împotriva violenței online. <https://www.unfpa.org/press/unfpa-launches-bodyright-new-copyright-symbol-demand-protection-online-violence>.
- UNFPA. (2022). Virtualul este real: un forum care abordează violența împotriva femeilor și fetelor facilitată de tehnologie. <https://www.unfpa.org/events/the-virtual-is-real>.
- UNFPA. (2023). Măsurarea violenței bazate pe gen facilitată de tehnologie: A discussion paper. https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/UNFPA_Measuring%20TF%20GBV_%20A%20Discussion%20Paper_FINAL.pdf.
- FNUAP, Africa de Est și Africa de Sud. (2021). Dialogul privind violența cibernetică împotriva femeilor și fetelor în Africa de Est și de Sud. <https://esaro.unfpa.org/en/video/dialogue-cyber-violence-against-women-and-girls-east-and-southern-africa>.

- UNFPA Moldova. (2023a, 25 aprilie). Prinde aripi. Eliberează-te: UNFPA Moldova lansează campania de conștientizare și mobilizare socială împotriva violenței sexuale. <https://moldova.unfpa.org/en/news/prinde-aripi-set-free-unfpa-moldova-launches-awareness-and-social-mobilization-campaign-against>.
- UNFPA Moldova. (2023b, 22 noiembrie). UNFPA Moldova lansează „Bodyright - o mișcare globală împotriva violenței digitale”. Dara este ambasadoarea campaniei. <https://moldova.unfpa.org/en/news/unfpa-moldova-launches-“bodyright-global-movement-against-digital-violence”-dara-ambasador>.
- UNFPA Moldova. (2023c, 18 decembrie). Angajamente naționale pentru ajustarea legislației și combaterea violenței digitale în Republica Moldova. <https://moldova.unfpa.org/en/news/national-commitments-adjust-legislation-and-combat-digital-violence-republic-moldova>.
- UNFPA Moldova. (2023d, 18 decembrie). Tinerii iau atitudine împotriva violenței digitale: „Fără consimțământul meu, nu este conținutul tău!” <https://moldova.unfpa.org/en/news/young-people-take-stand-against-digital-violence-without-my-consent-its-not-your-content>.
- UNFPA & Wilson Center. (2022). Violența de gen facilitată de tehnologie. Date și măsurători: Methodology Matters. <https://www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/SummaryDataMeasurementMethodologyMatters.pdf>.
- UNICEF Moldova. (2020, 11 februarie). De Ziua Siguranței pe Internet, elevii, profesorii și părinții au învățat despre violența online prin intermediul teatrului. <https://www.unicef.org/moldova/en/press-releases/safer-internet-day-students-teachers-and-parents-learned-about-online-violence>.
- Universității de Stat din Moldova. (2023, 30 noiembrie). „Orange the World - stop the violence against women” - conferința științifică studențească privind aspectele practice și teoretice de combatere a violenței asupra femeilor. <https://usm.md/?p=6220&lang=en>.
- Văcărescu, V. (2023, 26 iulie). Combaterea violenței împotriva femeilor: În Republica Moldova va fi creată o agenție specializată. <https://radiomoldova.md/p/17923/combating-violence-against-women-a-specialized-agency-will-be-created-in-the-republic-of-moldova>.
- Centrul de Drept al Femeilor. (2023). Formăm profesioniști. <https://cdf.md/en/activitati/trainings-for-professionals/>.

www.coe.int

The Council of Europe is the continent's leading human rights organisation. It comprises 46 member states, including all members of the European Union. The Congress of Local and Regional Authorities is an institution of the Council of Europe, responsible for strengthening local and regional democracy in its 46 member states. Composed of two chambers – the Chamber of Local Authorities and the Chamber of Regions – and three Committees, it comprises 612 elected representatives representing more than 150,000 local and regional authorities.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE